NTNU
Samfunnsforskning

Christian Wendelborg

Elever med nedsatt funksjonsevne i videregående skoler

Opplæringssituasjon i skole og bedrift

Rapport 2017
Mangfold og inkludering

Christian Wendelborg

Elever med nedsatt funksjonsevne i videregående skoler

Opplæringssituasjon i skole og bedrift

Rapport 2017
Mangfold og inkludering

NTNU
Samfunnsforskning

Postadresse: NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B

Telefon: 73 59 63 00
Telefaks: 73 59 62 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no
Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning AS
Mangfold og inkludering
Juni 2016

ISBN 978-82-7570-512-7 (web)

FORORD

Utdanningsdirektoratet har gitt NTNU Samfunnsforskning i oppdrag å utarbeide en forskningsrapport om overgangen skole arbeidsliv for elever med utviklingshemming. I det prosjektet ble det gjennomført en spørreundersøkelse til samtlige videregående skoler i Norge. I forbindelse med 0-24 prosjektet så Utdanningsdirektoratet at det er et behov for kunnskap om hvor mange elever med nedsatt funksjonsevne det er i videregående skoler og hvilket utdanningsprogram de tilhører, samt om antall elever med nedsatt funksjonsevne som har ulike former for opplæring i bedrift. Spørreundersøkelsen fikk dermed inn tilleggsspørsmål for å kartlegge disse forholdene. Dette notatet er en resultatpresentasjon av disse tilleggsspørsmålene

Det er lite informasjon om elever med nedsatt funksjonsevne i videregående skoler og det vil derfor presenteres detaljerte tall i både tabell og figurformat, samt utdypende kommentarer skolene har til ulike spørsmål.

Trondheim, 1. Juni 2017

Prosjektleder

Christian Wendelborg

INNHOLD

side

FORORD iii

INNHOLD v

FIGURLISTE vi

TABELLER vii

1. Introduksjon 1

2. Datagrunnlag 3

3. Antall elever med funksjonsnedsettelser i videregående skoler 6
   3.1 Elever med bevegelsesvansker 11
   3.2 Elever med sansevansker 14
   3.3 Elever med psykiske lidelser 17
   3.4 Elever med utviklingshemming 20

4. Elever med nedsatt funksjonsevne i opplæring i bedrift. 23

5. Oppsummering 35

LITTERATUR 37

FIGURLISTE

Figur		side
Figur 2.1	Andel skoler i utvalget og i populasjon fordelt på fylke.	3
Figur 3.1	Andel skoler som har elever med ulike typer funksjonsnedsettelser (n=260)	8
Figur 3.2	Andel elever med funksjonsnedsettelse fordelt på fylke samt fylkets andel av elever i videregående skoler	9
Figur 3.3	Andel elever med funksjonsnedsettelse fordelt på utdanningsprogram samt utdanningsprogrammet andel av elever i videregående skoler	10
Figur 3.4	Andel av utdanningsprogrammene som har elever med bevegelsesvansker	11
Figur 3.5	Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med bevegelsesvansker	12
Figur 3.6	Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på fylke	13
Figur 3.7	Andel av utdanningsprogrammene som har elever med sansevansker	14
Figur 3.8	Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med sansevansker	15
Figur 3.9	Andel elever med sansevansker fordelt på fylke	16
Figur 3.10	Andel av utdanningsprogrammene som har elever med psykiske lidelser	17
Figur 3.11	Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med psykiske lidelser	18
Figur 3.12	Andel elever med psykiske lidelser fordelt på fylke	19
Figur 3.13	Andel av utdanningsprogrammene som har elever med utviklingshemming	20
Figur 3.14	Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med utviklingshemming	21
Figur 3.15	Andel elever med utviklingshemming fordelt på fylke	22
Figur 4.1	Svarfordeling på spørsmålet om i hvilken grad elever med funksjonsnedsettelser har vanskeligere for å få læreplass enn øvrige elever. Prosent n=125	24

TABELLER

Tabell		side
Tabell 2.1	Andel skoler i undersøkelsen som tilbyr de ulike utdanningsprogrammene og andel som har svart på spørsmålene om antall elever med nedsatt funksjonsevne på utdanningsprogrammene.	4
Tabell 3.1	Antall elever med ulike typer funksjonsnedsettelser	6
Tabell 4.1	Elever med funksjonsnedsettelser i opplæring i bedrift.	23
Tabell 4.2	Skolenes vurderinger av barrierer knyttet til det å få læreplass for ungdom med funksjonsnedsettelser.	30

1. Introduksjon

Tiltak h i 0-24 samarbeidet har som mål å iverksette tiltak for å øke antall læreplasser for unge med funksjonsnedsettelser og minoritetsspråklige. Fordi funksjonsnedsettelser i liten grad er registrert i skoleadministrative systemer og andre registre, finnes det lite informasjon om omfanget av elever og lærlinger med funksjonsnedsettelser.

NTNU Samfunnsforskning holder på med et forskningsprosjekt om overgangen skole arbeidsliv for elever med utviklingshemming på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. I det forskningsprosjektet ble det gjennomført en spørreskjemaundersøkelse til samtlige videregående skoler i Norge. Denne spørreskjemaundersøkelsen ble etter ønske fra gruppe h i 0-24 samarbeidet utvidet til å forsøke å fange opp:

- antall elever med ulike typer funksjonsnedsettelser i de ulike utdanningsprogrammene

- antall elever med nedsatt funksjonsevne som deltar i ulike former for opplæring i bedrift

- Vurderinger og ev. barrierer knyttet til det å få læreplass for ungdom med funksjonsnedsettelser

Dette notatet er dermed en kartlegging av hvor mange elever det finnes med ulike typer funksjonsnedsettelser i ulike utdanningsprogram og som deltar i ulike former for opplæring i bedrift. Kartleggingen er som nevnt gjennomført som en del av en større spørreundersøkelse som er rettet mot samtlige videregående skoler i Norge. I og med at spørreundersøkelsen er rettet mot skoler kan det være at skolene ikke har oversikt over hvor mange elever/lærlinger som er i opplæring i bedrift. Vi har likevel valgt å spørre om dette i og med at det nær sagt ikke er informasjon om dette på nasjonalt nivå.

2. Datagrunnlag

Dataene som er samlet inn og som presenteres i dette prosjektet ble samlet inn som et tilleggsoppdrag i forbindelse med prosjektet «Overgang skole arbeidsliv for elever med utviklingshemming». Resultatene som presenteres her ble dermed lagt til i begynnelsen av spørreskjemaet og omhandler hvilke utdanningsprogram skolene tilbyr, om de har elever med ulike typer funksjonsnedsettelser på skolen, hvilket utdanningsprogram de fordeler seg på og antall elever med nedsatt funksjonsevne som deltar i ulike former for opplæring i bedrift. Videre var det spørsmål om vurderinger og ev. barrierer knyttet til det å få læreplass for ungdom med funksjonsnedsettelser. Etter disse spørsmålene begynte hoveddelen av spørreskjemaet, men de spørsmålene omhandler kun elever med utviklingshemming og vil ikke bli presentert her.

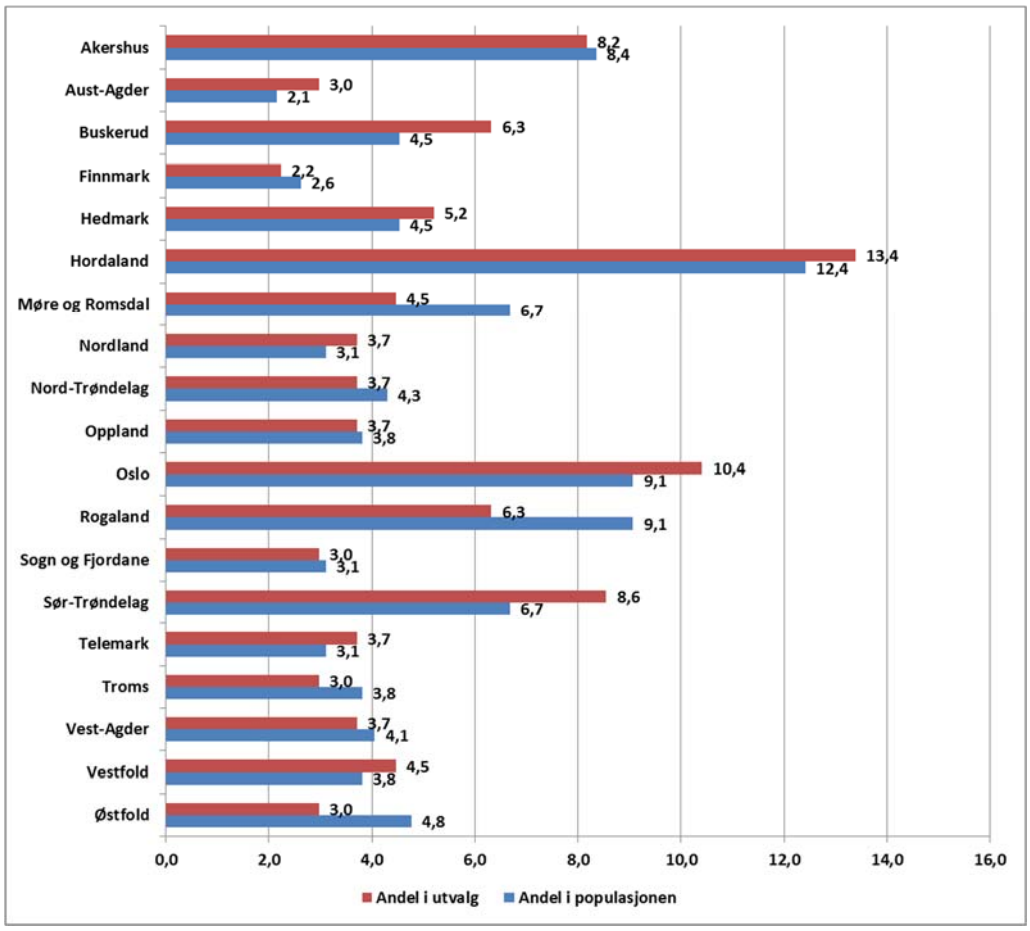

Figur 2.1 Andel skoler i utvalget og i populasjon fordelt på fylke.

Figur 2.1 visser andelen skoler som er med i undersøkelsen (utvalget) fordelt på andelen i populasjonen. Det er 275 skoler som i utgangspunktet er med i undersøkelsen, mens det er 418 skoler i populasjonen. Figur 2.1 viser at det er et rimelig godt samsvar i fordelingen mellom fylker i utvalget og i populasjonen. Det styrker troen på dataenes representativitet. Imidlertid er det noen skjær i sjøen i den forbindelse som vi kommer tilbake til senere. Vi kan legge merke til at det er en viss underrepresentasjon av skoler i Møre og Romsdal, Rogaland og Østfold, mens det er

en viss overrepresentasjon av skoler fra Buskerud og Sør-Trøndelag og til dels Oslo og Hordaland. Det overordna mønsteret er imidlertid at det er relativt lik fordeling av skoler fordelt på fylker i utvalg og populasjon.

Tabell 2.1 *Andel skoler i undersøkelsen som tilbyr de ulike utdanningsprogrammene og andel som har svart på spørsmålene om antall elever med nedsatt funksjonsevne på utdanningsprogrammene.*

	Antall skoler i undersøkelen som tilbyr utdanningsprogrammet	Antall skoler i undersøkelen som tilbyr utdanningsprogrammet og som har svart på spørsmeålene om de har elever med funksjonshemming	%
Studiespesialisering	212	169	79,7
Idrettsfag	78	61	78,2
Kunst, design og arkitektur	37	29	78,4
Medier og kommunikasjon	52	42	80,8
Musikk, dans og drama	41	29	70,7
Bygg- og anleggsteknikk	102	77	75,5
Design og håndverk	72	53	73,6
Elektrofag	101	75	74,3
Helse- og oppvekstfag	143	110	76,9
Naturbruk	38	29	76,3
Restaurant- og matfag	71	59	83,1
Service og samferdsel	92	69	75,0
Teknikk og industriell produksjon	119	92	77,3

Selv om figur 2.1 gir et inntrykk av en viss representativitet når vi ser på utvalgsskolenes fordeling på fylker, er det er krevende å si noe om representativitet og om dataene er generaliserbare. I utgangspunktet var det 275 skoler som har begynt på spørreskjemaet som er rundt 65 prosent av alle videregående skoler i landet. Imidlertid viser tabell 2.1 at det er flere skoler som har falt fra når spørsmålene om antall elever med nedsatt funksjonsevne ved de ulike utdanningsprogrammene. I selve spørreskjemaet ble kun de utdanningsprogrammene som skolen hadde krysset av for at de tilbyr, presentert på skjermen og skolene ble bedt å oppgi hvor mange elever de hadde med bevegelsesvansker, sansevansker, psykiske lidelser eller utviklingshemming på hvert utdanningsprogram. Enkelte skoler har rapportert at det blir for krevende å svare på disse spørsmålene for de har ikke oversikt over alle utdanningsprogrammene og at det kan være skoler med flere avdelinger. Det er derfor mulig at det er de største skolene som ikke har svart på spørsmålene. Tabell 2.1 viser at frafallet fra første spørsmål til spørsmål om antall elever med nedsatt funksjonsevne på de ulike utdanningsprogrammene er relativt likt fordelt hvor mellom 20 og 30 prosent av skolene har falt fra på disse spørsmålene. I og med at det er relativt lik

andel som har falt fra er det ikke tegn på systematiske skjevheter i frafall med tanke på hvilke utdanningsprogram skolene tilbyr.

I sum må vi derfor ta en del forbehold når det gjelder generaliserbarheten av dataene i de videre resultatene.

3. Antall elever med funksjonsnedsettelser i videregående skoler

I spørreskjemaet ble følgende definisjon av elever med nedsatt funksjonsevne gitt:

> *Felles for elever og lærlinger med funksjonsnedsettelser er at deres tilstand kan påvirke deres fysiske og sosiale funksjonsnivå, læringsevne og livskvalitet. Med funksjonsnedsettelser mener vi medfødt eller ervervet funksjonsnedsettelse eller kronisk sykdom. Funksjonsnedsettelsen kan skyldes medfødte tilstander, misdannelser, sykdommer eller utviklingsavvik, alvorlige ulykker i løpet av oppveksten, alvorlige nevropsykiatriske utviklingsforstyrrelser eller psykiske lidelser som medfører funksjonsnedsettelser, kreftformer som gir hjernesvulster som hos enkelte kan gi varige hjerneskader.*
>
> *Vi har kategorisert dem i fire kategorier.*
>
> *Det er Bevegelsesvansker/fysisk funksjonsnedsettelse, Sansevansker (syn/hørsel), Psykiske lidelser og Utviklingshemming/generelle lærevansker.*
>
> *Kategorien Utviklingshemming/generelle lærevansker favner elever som har diagnoser assosiert med utviklingshemming og/eller kognitiv vanske. Nærmere spesifisert elever med lett, moderat og alvorlig psykisk utviklingshemming, elever med blandet og/eller gjennomgripende utviklingsforstyrrelser, elever med diagnoser innenfor autismespekteret og elever med Down syndrom og andre kromosomavvik.*

Definisjonen indikerer at vi er ute etter informasjon av elever med relativt klar nedsatt funksjonsevne fordelt på fire kategorier.

Tabell 3.1 Antall elever med ulike typer funksjonsnedsettelser

	Antall	Andel av elever med funksjonsnedsettelser
Bevegelsesvansker	290	6,7
Sansevansker	358	8,3
Psykiske lidelser	2303	53,3
Utviklingshemming	1370	31,7
Totalt	4321	100,0

Tabell 3.1 viser at de videregående skolene som er med i undersøkelsen oppgir en totalt sett 4321 elever med nedsatt funksjonsevne. Det er viktig her å huske på at det er vanskelig å estimere ut i fra dette tallet, det reelle tallet av elever med nedsatt funksjonsevne i og med det ikke er god nok informasjon om representativiteten i utvalget. Tallet 4321 elever med nedsatt funksjonsevne tilsvarer 2,1 prosent av samtlige elever i videregående skoler. En veldig grov estimering tilsier i og med vi har rundt halvparten av skolene med i vårt datamaterialet at det er rundt 4-5 prosent elever med nedsatt funksjonsevne i videregående skoler. Når det er sagt så må det også sies at det er svært vanskelig å estimere hvor mange personer som er funksjonshemmet.

Ifølge Rikstrygdeverket (2005) mottar rundt regnet 3000 personer per årskull i ungdomsårene grunn- og/eller hjelpestønad på grunn av en funksjonsnedsettelse. Det vil si ca. fem prosent av årskullet. Det fins ingen entydig definisjon av funksjonshemming (Molden og Tøssebro, 2010), og derfor heller ingen nøyaktige anslag over hvor mange som inngår i gruppa. Et ganske vanlig anslag er imidlertid basert på personenes egne subjektive vurderinger, slik en gjør i arbeidskraftsundersøkelsene (AKU, Bø og Håland, 2013) og også mange Europeiske undersøkelser, f eks de Europeiske levekårsundersøkelsene, EU-SILC. Ut fra slike undersøkelser er andelen med funksjonsnedsettelse i alderen 15-66 år 15-17 prosent. Andelen varierer imidlertid sterkt med alder, og i AKU er andelen funksjonshemmete ni prosent i aldersgruppa 15 til 24 år (Bø og Håland, 2013). Data fra levekårsundersøkelsen for funksjonshemmete 2007 (LKF07) (Bjørshol, 2008) gir med en tilsvarende definisjon en andel på 6,2 prosent blant personer i alderen 20-24 år.

I foreliggende undersøkelse er det skolene som definerer hvem som er funksjonshemmet og en andel funksjonshemmete elever på rundt 5 prosent er kanskje et rimelig estimat ut i fra de gitte kriterier. Det som er interessant er at skolen ut i fra den gitte definisjonen oppgir at det er elever med psykiske lidelser som det er klart flest av. Skolene oppgir at de har 2303 elever med psykiske lidelser. Det er vanskelig å vite hva skolene legger i psykiske lidelse, men det er nærliggende å tro at ADHD og nærliggende diagnoser faller inn under denne gruppa i tillegg til angst, depresjon og emosjonelle og sosiale lidelser. Dernest oppgir skolene at de har 1370 elever med utviklingshemming. Dette utgjør 31,7 prosent av elevene med nedsatt funksjonsevne. Det er også interessant å se at det er kun 290 elever som er rapportert å ha bevegelsesvansker, mens det er 358 elever som rapporteres å ha sansevansker. Dette utgjør henholdsvis 6,7 og 8,3 prosent.

I Levekårsundersøkelsen for funksjonshemmete 2007 (LKF07) er det bevegelsesvansker som er den funksjonsnedsettelsen flest intervjuobjektene har – rundt 30 prosent - mens 11,4 prosent har psykiske vansker. Forskjellen i LKF07 og foreliggende undersøkelse kan ha noe med alderssammensetningen å gjøre. Bevegelsesvansker kommer ofte sent i livet og en oversikt over personer under 30 år som mottar arbeidsavklaringspenger (AAP) viser at nærmere 45 prosent mottar AAP på grunn av psykiske lidelser, mens rundt 11 prosent mottar AAP på grunn av Muskel- og skjelettsykdommer (Dyrstad, Mandal og Ose 2014). Vårt funn om at det er 290 elever med bevegelsesvansker (6,7 prosent) og en høy andel av elever med psykiske lidelser rimer til dels med andelen som mottar AAP. Imidlertid kan det godt hende at foreliggende undersøkelse fanger opp elever som skolen har vansker/behov for å tilrettelegge for mer enn faktisk antall elever med nedsatt funksjonsevne. Det kan være at det er flere elever som har nedsatt fysisk funksjonsevne som ikke er registrert i skolesystemer eller som en ikke anser for å være funksjonshemmet i og med de ikke nødvendigvis har behov for tilrettelegging fra skolens side.

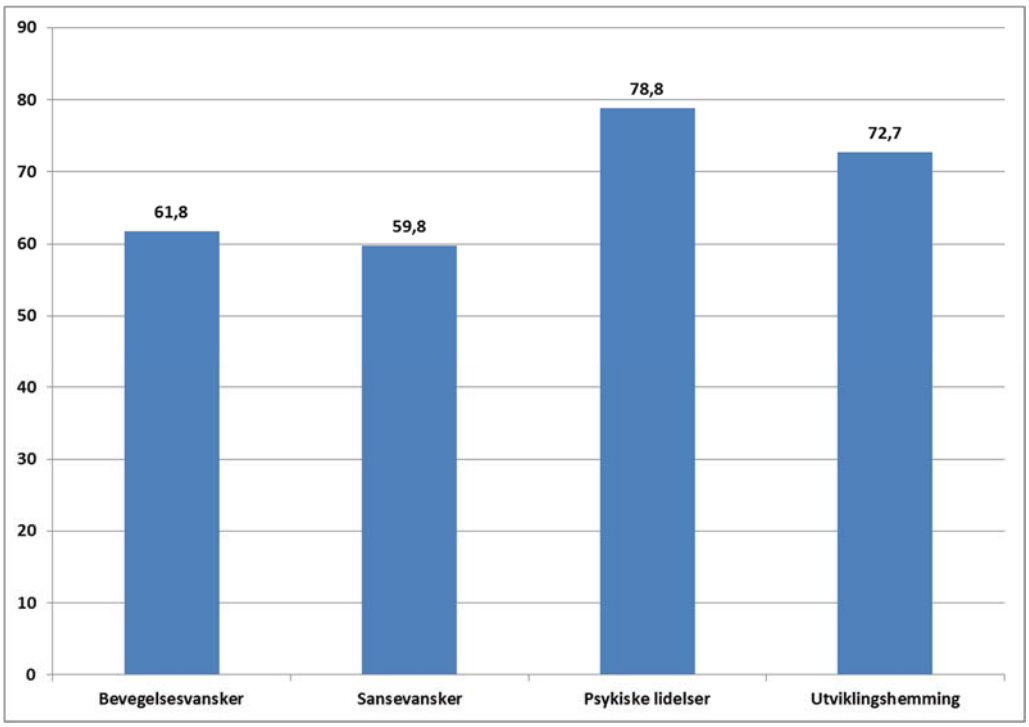

Figur 3.1 *Andel skoler som har elever med ulike typer funksjonsnedsettelser (n=260)*

Figur 3.1 viser andelen av skoler som har deltatt i undersøkelsen som har elever med ulike typer funksjonsnedsettelser. Vi ser at nærmere 80 prosent av skolen oppgir at de har elever med psykiske lidelser, mens rundt 73 prosent oppgir at de har elever med utviklingshemming. Om lag 60 prosent av skolene oppgir at de har elever med bevegelsesvansker eller sansevansker.

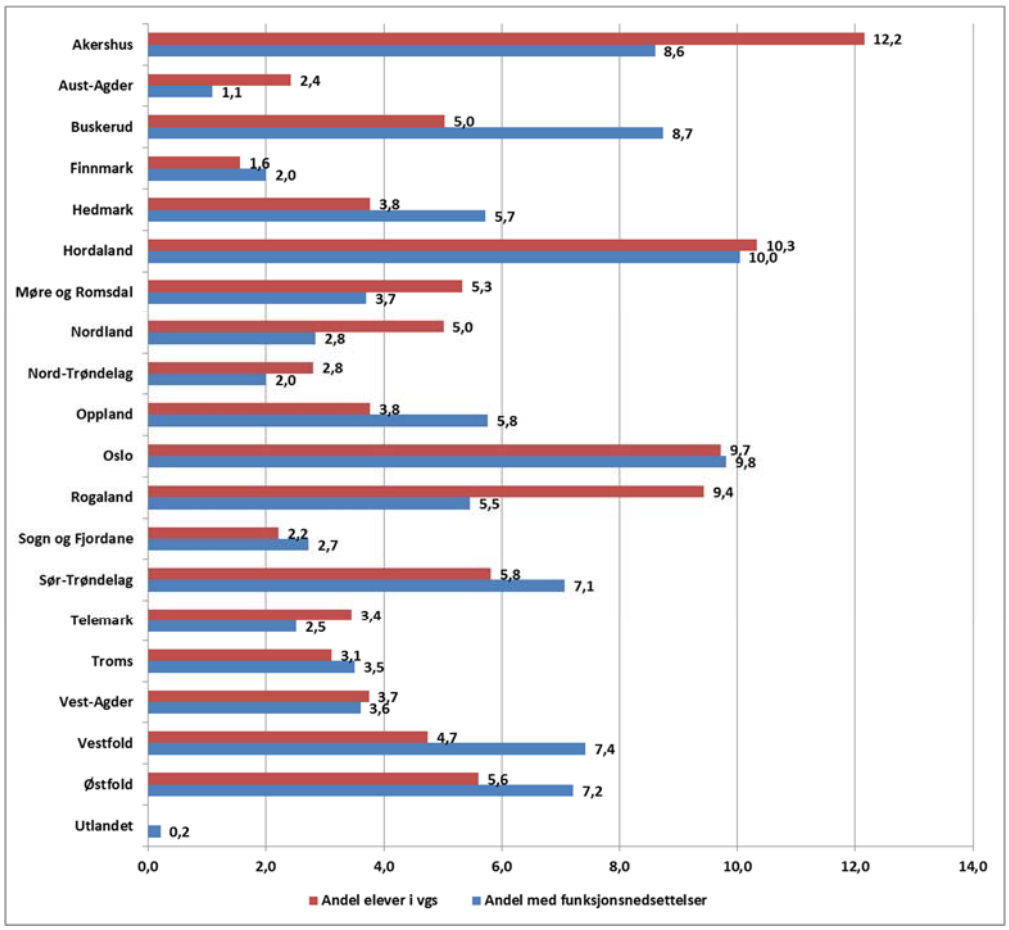

Figur 3.2 *Andel elever med funksjonsnedsettelse fordelt på fylke samt fylkets andel av elever i videregående skoler*

I figur 3.2 ser vi hvordan de 4321 elevene med nedsatt funksjonsevne fordeler seg på fylke. I figuren er også fylkets andel av elever i videregående skoler. Disse tallene er hentet fra SSB og er oppdatert i mars 2017. Dersom vi går ut ifra at andelen med ulike funksjonsnedsettelser ikke er geografisk betinget ville vi forventet å se at andelen elever med nedsatt funksjonsevne ville være relativt lik andelen elever i videregående skoler. Figur 3.2 viser at det er noen avvik i forhold til en slik forventning og de største forskjellene ser vi i Akershus, Rogaland og Nordland hvor det er en større andel elever i videregående skoler enn det er elever med nedsatt funksjonsevne. Motsatt forhold ser vi særlig i Buskerud, Østfold og Vestfold hvor det ser ut til å være en overrepresentasjon av elever med nedsatt funksjonsevne. Bilde som tegner seg er dermed at representativiteten av skoler i særlig disse fylkene kan mistenkes å være lav. På den andre siden ser vi at i de to største fylkene er de så godt som lik fordeling av andel elever med nedsatt funksjonsevne og andel elver i videregående skoler. Og for de øvrige fylkene er ikke avvikene urovekkende store.

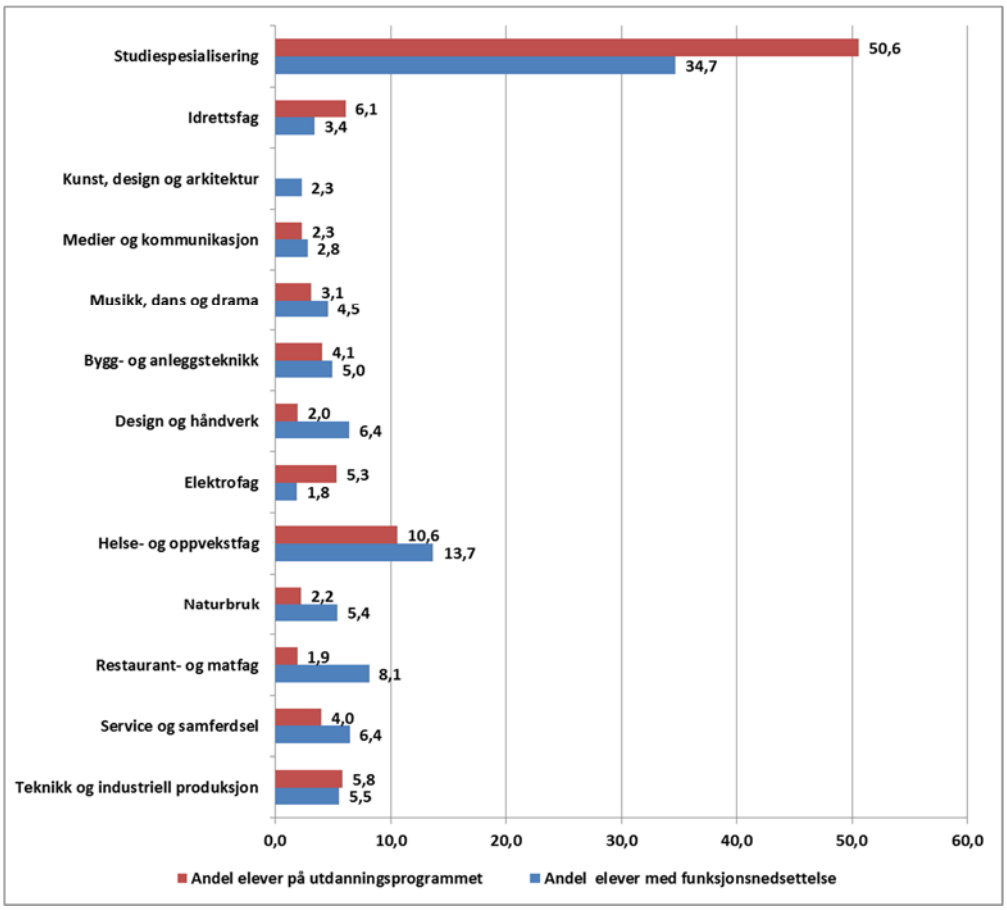

Figur 3.3 *Andel elever med funksjonsnedsettelse fordelt på utdanningsprogram samt utdanningsprogrammet andel av elever i videregående skoler*

Figur 3.3 viser at det er flest elever med funksjonsnedsettelser i Studiespesialisering med 34,7 prosent. Studiespesialisering har rundt halvparten av samtlige elever som går i videregående skole. Det er altså en underrepresentasjon av elever med funksjonsnedsettelser i det utdanningsprogrammet. Likeledes ser vi at det er en underrepresentasjon av elever med nedsatt funksjonsevne i Idrettsfag og Elektrofag. Videre viser figur 3.3 at det er en klar overrepresentasjon av elever med nedsatt funksjonsevne i Design og håndverk, Helse- og oppvekstfag, Naturbruk, Restaurant- og matfag, samt Service og samferdsel.

Vi skal nå gå nærmere innpå å se på fordeling av elever med ulike typer vansker fordelt på utdanningsprogram og fylker. Vi begynner med bevegelsesvansker.

3.1 Elever med bevegelsesvansker

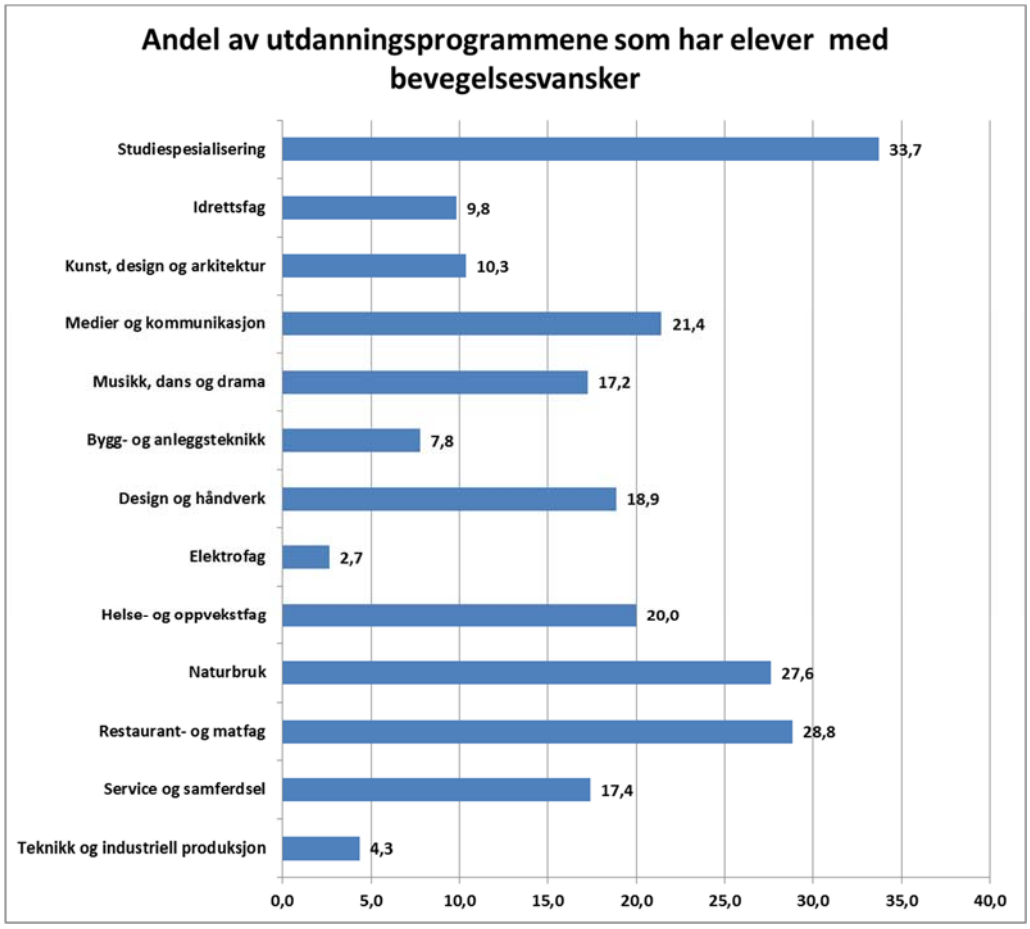

Figur 3.4 *Andel av utdanningsprogrammene som har elever med bevegelsesvansker*

Figur 3.4 gir en liten indikasjon på hvilke utdanningsprogram som har elever med bevegelsesvansker. Rundt en 30 prosent av skolene som tilbyr studiespesialisering, naturbruk eller Restaurant- og matfag har elever med bevegelsesvansker, mens det er færrest blant utdanningsprogrammene Elektrofag og Teknikk og industriell produksjon. Vi skal nå se nærmere på andel elever med bevegelsesvansker på de ulike utdanningsprogrammene.

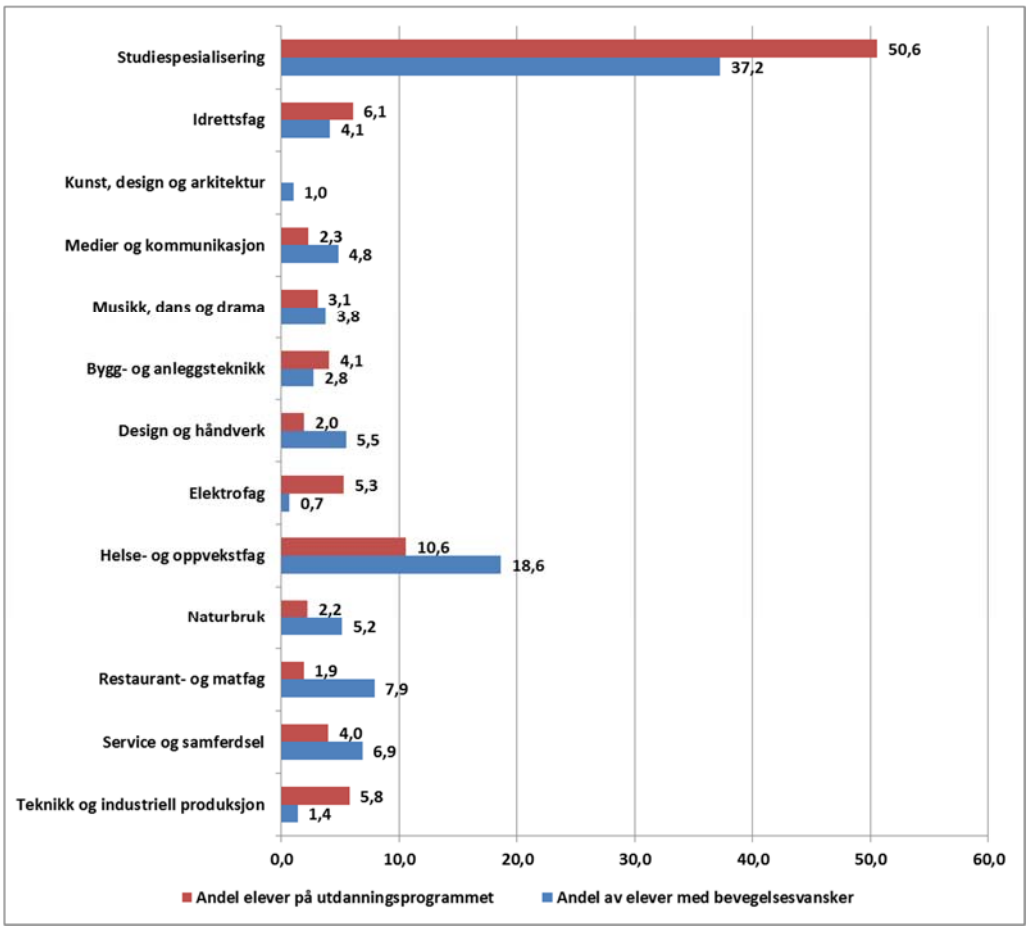

Figur 3.5 *Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med bevegelsesvansker*

Figur 3.5 viser at det er størst andel elever med bevegelsesvansker i Studiespesialisering og Helse- og oppvekstfag med henholdsvis 37,2 og 18,6 prosent. Imidlertid ser vi at studiespesialisering har rundt halvparten av samtlige elever som går i videregående skole. Det er altså en underrepresentasjon av elever med bevegelsesvansker i det utdanningsprogrammet. Sitasjonen er motsatt særlig i utdanningsprogrammene Helse- og oppvekstfag og Restaurant- og matfag hvor det er flere elever med bevegelsesvansker enn hva en kanskje skulle ha forventet ut i fra andelen elever på de utdanningsprogrammene.

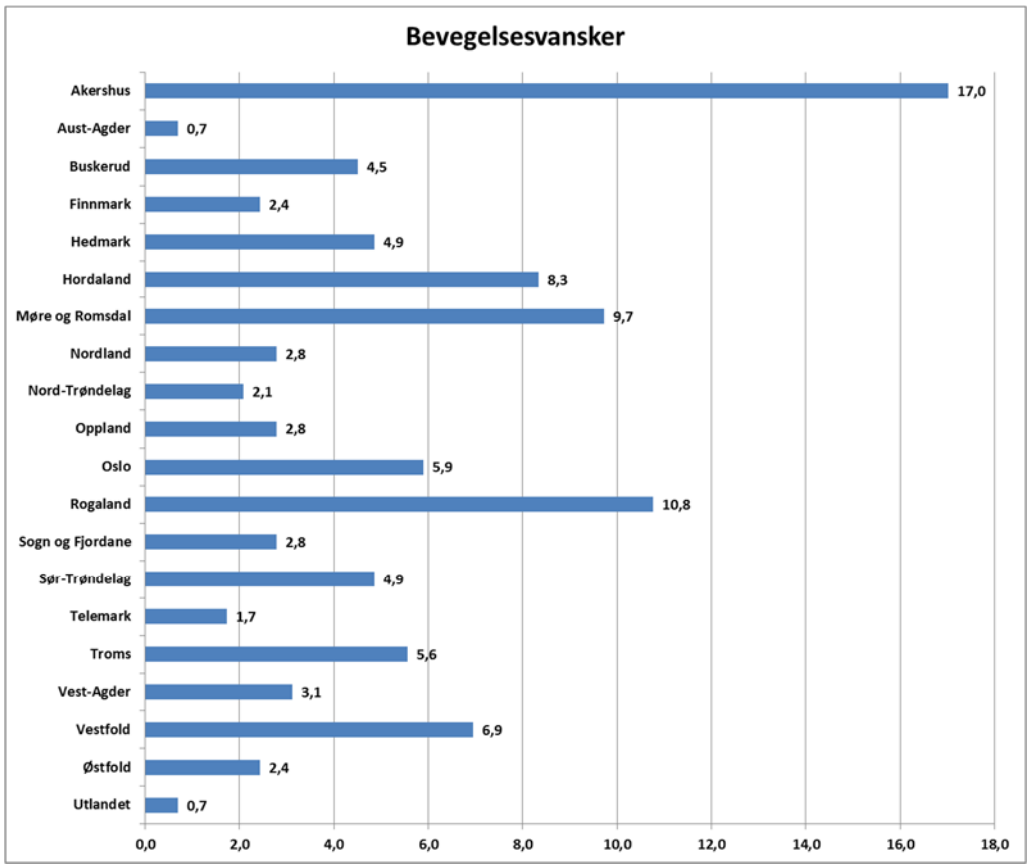

Figur 3.6 Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på fylke

Figur 3.6 viser at 17 prosent av elevene med bevegelsesvansker er i Akershus. Når vi samtidig har indikasjoner på at skoler fra Akershus er underrepresentert er det sannsynlig at dette funnet skyldes at en skole som har et sentralisert tilbud for elever med bevegelsesvansker er med i undersøkelsen fra Akershus. Dessuten rapporterer skolene om færre elever med bevegelsesvansker enn hva en skulle ha regnet med ut fra omfanget i populasjonen. Det kan dermed tenkes at elever med bevegelsesvansker ikke registreres i skoler fordi de ikke nødvendigvis har en funksjonsnedsettelse som går ut over skolearbeid eller utløser behov for tilrettelegging.

3.2 Elever med sansevansker

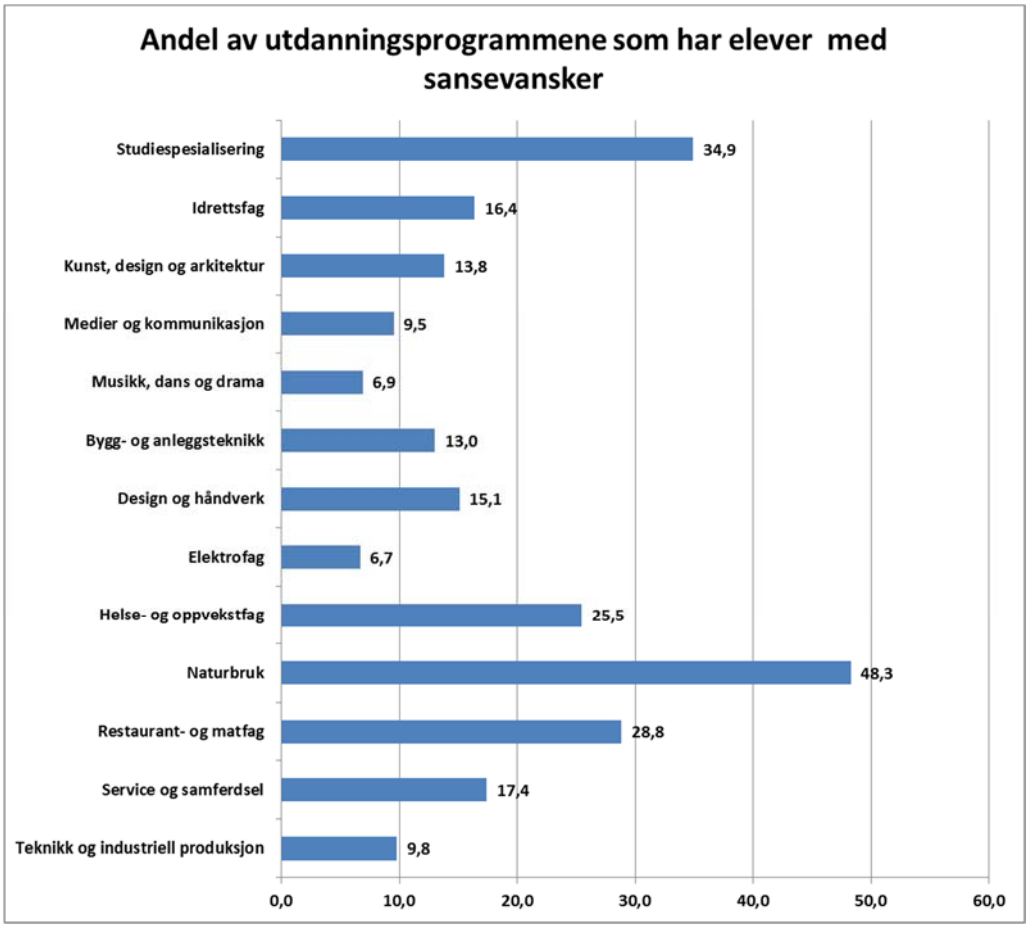

Figur 3.7 Andel av utdanningsprogrammene som har elever med sansevansker

Figur 3.7 viser at nærmest halvparten av skolene som tilbyr Naturbruk har elever med sansevansker i det utdanningsprogrammet. Videre ser vi at det er relativt høy andel med sansevansker i utdanningsprogrammene Studiespesialisering, Restaurant- og matfag, samt Helse- og oppvekstfag. Det er færrest utdanningsprogram innen Musikk, dans og drama og Elektrofag som har elever med sansevansker.

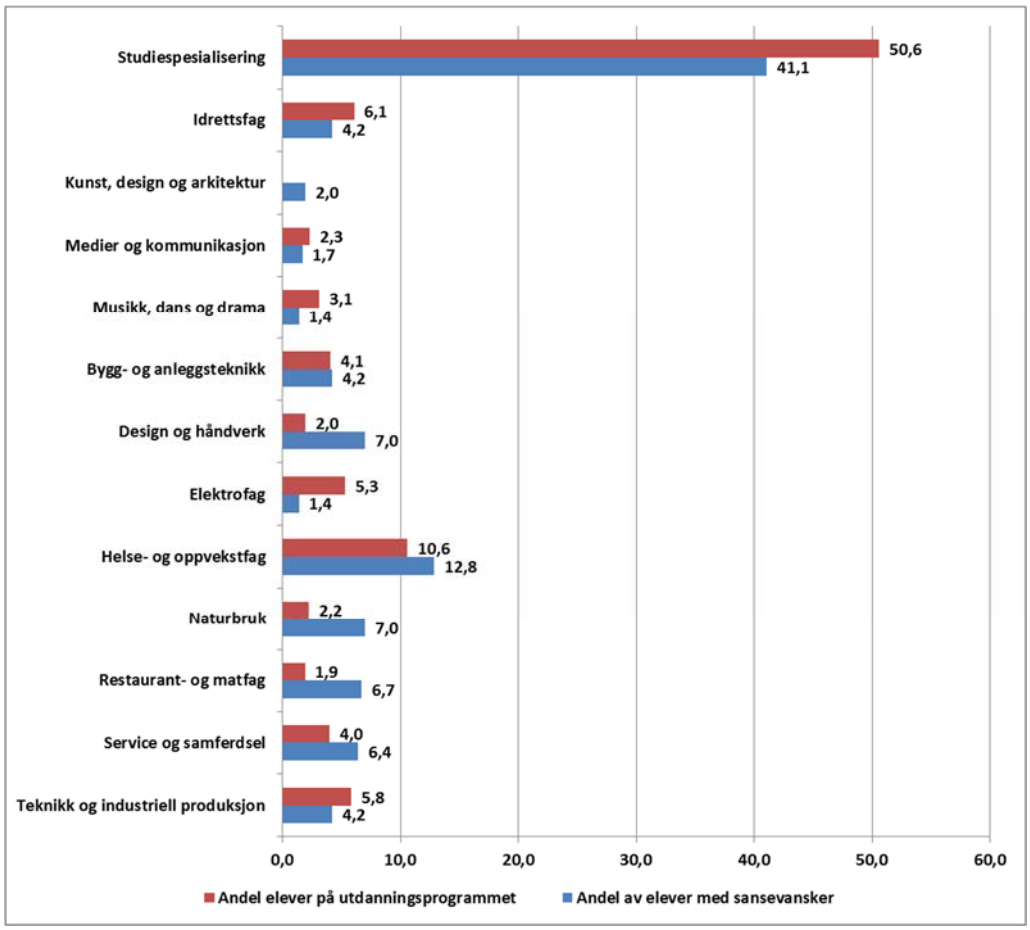

Figur 3.8 *Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med sansevansker*

Figur 3.8 viser at det er flest elever med sansevansker i Studiespesialisering. 41,1 prosent av elevene med sansevansker tilhører dette utdanningsprogrammet. Dernest er det flest i Helse- og oppvekstfag. I tillegg til Helse- og oppvekst fag er det en overrepresentasjon av elever med sansevansker i Naturbruk, Restaurant- og matfag og Design og håndverk. Det er en underrepresentasjon av elever med sansevansker i Studiespesialisering og Elektrofag.

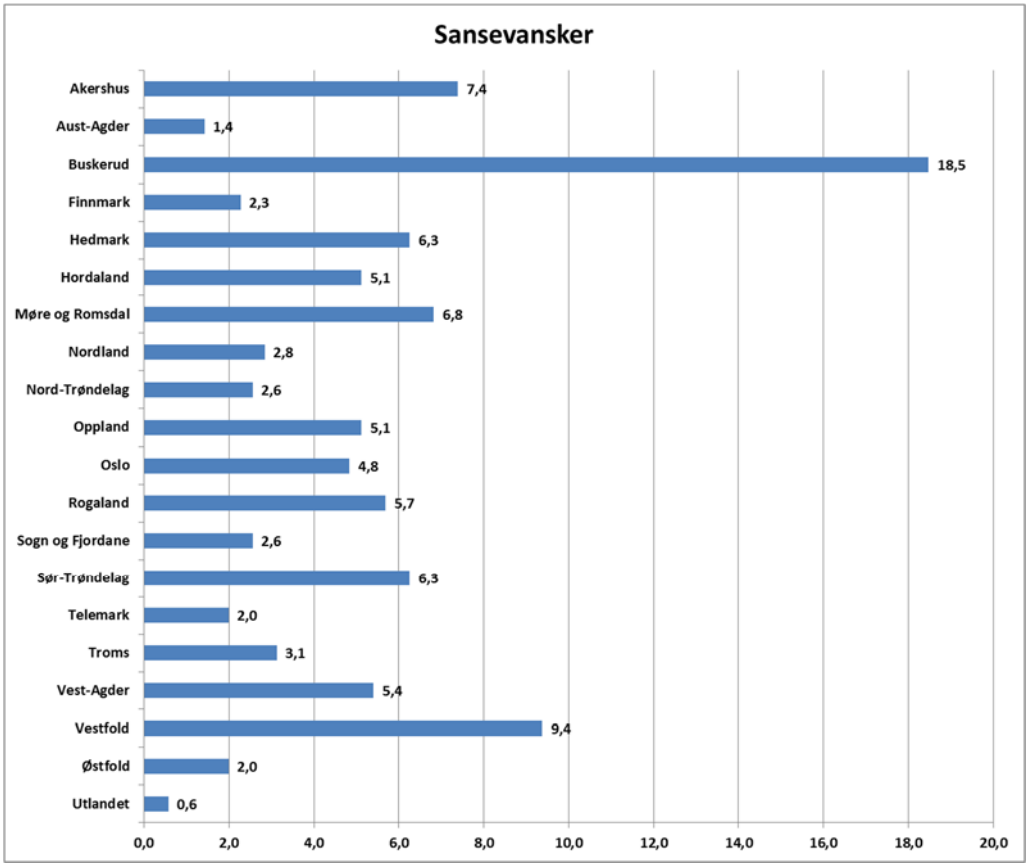

Figur 3.9 Andel elever med sansevansker fordelt på fylke

Figur 3.9 viser at det er absolutt flest elever med sansevansker i Buskerud. Når det gjelder sansevansker finnes det skoler som er særskilt tilrettelagt for elever med sansevansker som kan ta inn elver fra eget og andre fylker. I Buskerud ligger det en relativ stor videregående skole tilrettelagt for elever med nedsatt hørsel som kan ha gitt dette utslaget.

3.3 Elever med psykiske lidelser

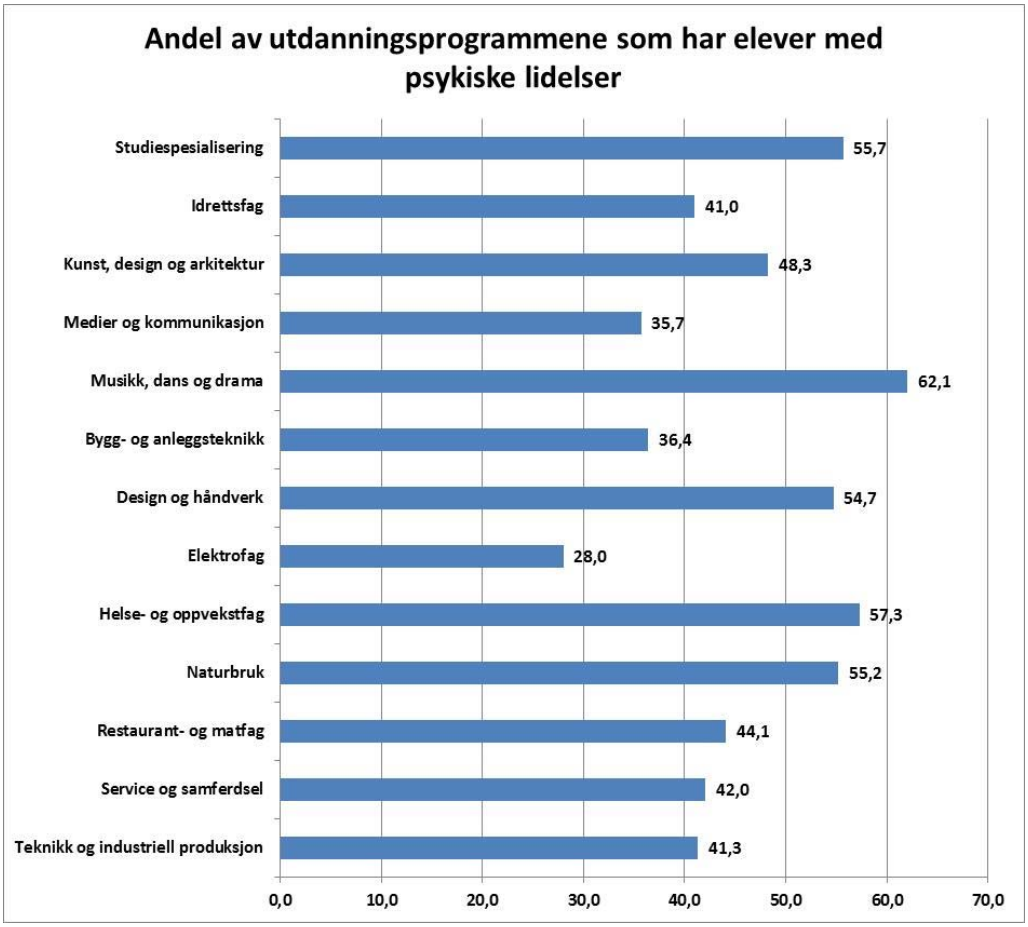

Figur 3.10 *Andel av utdanningsprogrammene som har elever med psykiske lidelser*

Det vi kan legge merke til med figur 3.10 er at elever med psykiske lidelser er langt mer likt fordelt på utdanningsprogram enn de øvrige funksjonsnedsettelsene. Det kan tyde på at for de øvrige funksjonsnedsettelsene er det flere føringer for elever med de nedsettelsene for hvilke utdanningsprogram de kan ta. Det vil si at det er utdanningsprogram eller skoler som er særskilt tilrettelagt for eksempelvis elever med sansevansker eller utviklingshemming. Det i seg selv er gir en indikasjon på at elever med andre typer funksjonsnedsettelser enn psykiske lidelser har ikke samme valgfriheten i utdanningsvalg som andre elever.

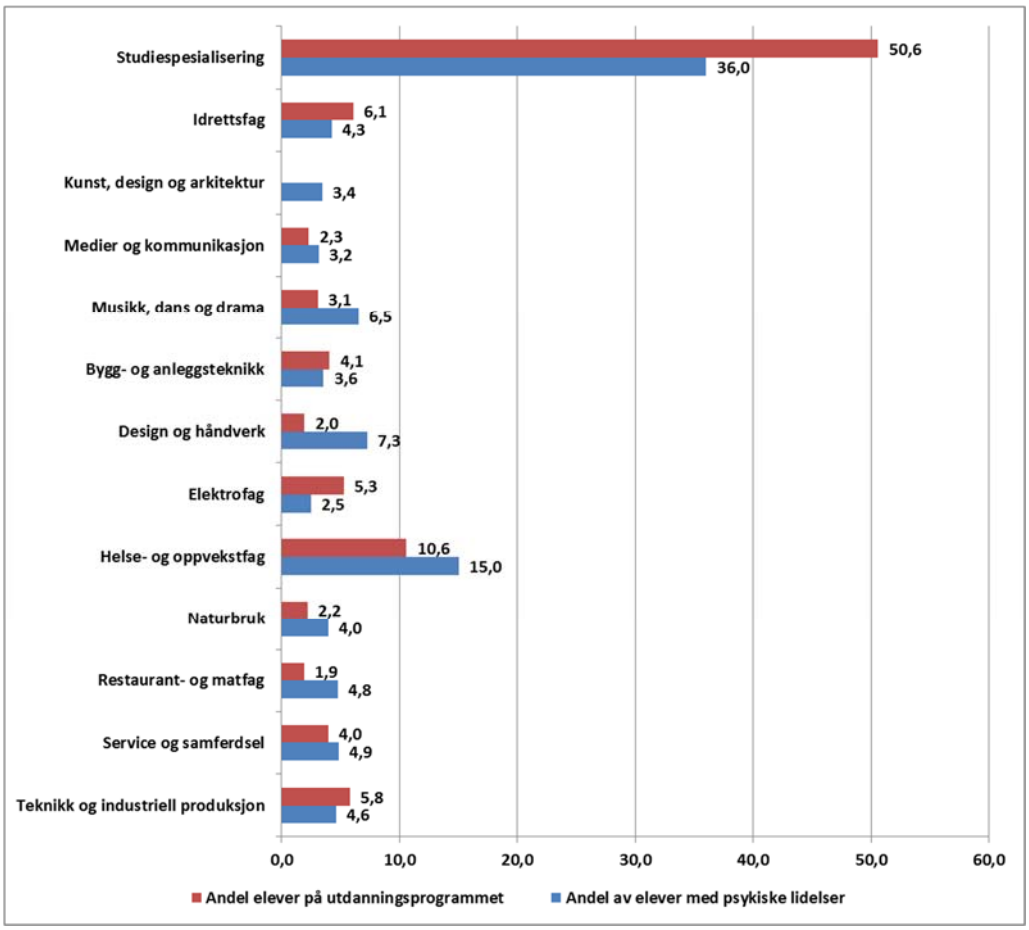

Figur 3.11 *Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med psykiske lidelser*

Som for de øvrige funksjonsnedsettelsene er det flest elever med psykiske lidelser som tilhører Studiespesialisering. Dette skyldes at det er absolutt flest elever som tilhører dette utdanningsprogrammet. Det figuren også viser er at det er en klar underrepresentasjon av elever med psykiske lidelser ved studiespesialisering. Det er derimot en overrepresentasjon av elever med psykiske lidelser særlig i Helse- og oppvekst fag, Design og håndverk og Musikk, dans og drama.

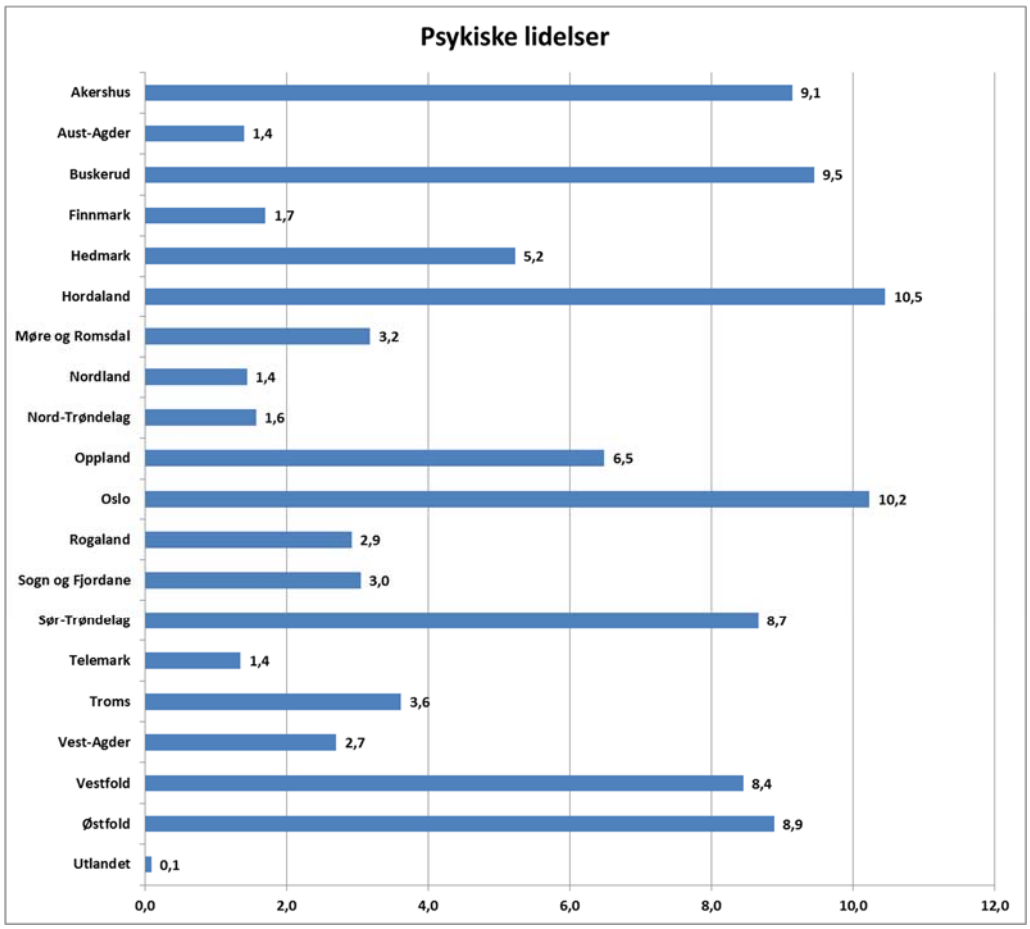

Figur 3.12 Andel elever med psykiske lidelser fordelt på fylke

Figur 3.12 viser at det er ingen fylker som skiller seg klart ut når det gjelder andel elever med psykiske lidelser. Det er et visst samsvar mellom størrelsen på fylket og andelen elever med psykiske lidelser. Det store unntaket er Rogaland som har færre med psykiske lidelser enn hva en kan forvente. Det skyldes nok at Rogaland er underrepresentert i utvalget jf. figur 2.1

3.4 Elever med utviklingshemming

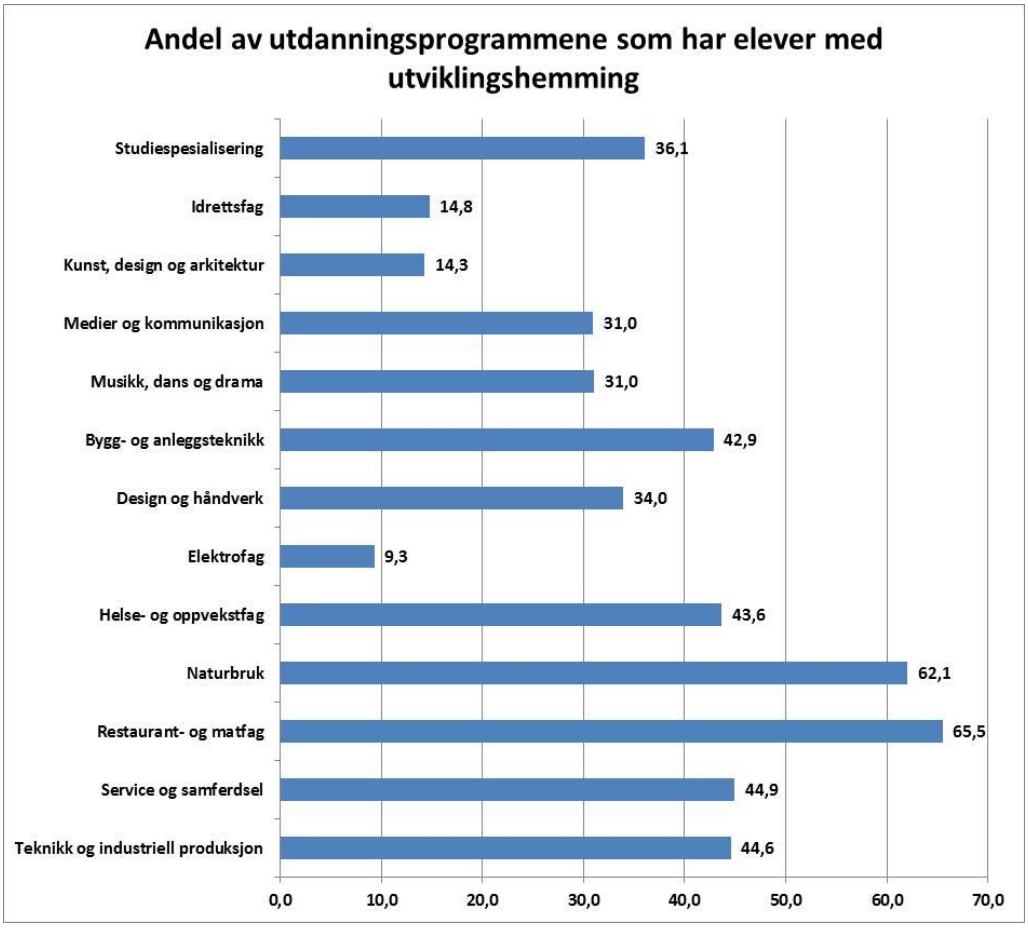

Figur 3.13 *Andel av utdanningsprogrammene som har elever med utviklingshemming*

Det første vi legger merke til ved figur 3.13 er at det er forholdsvis svært mange av skolene som har utdanningsprogrammene Restaurant- og matfag og Naturbruk som har elever med utviklingshemming. Over 60 prosent av skolene som tilbyr disse programfagene har elever med utviklingshemming på de fagene. Når det gjelder utdanningsprogrammene Bygg- og anleggsteknikk, Helse- og oppvekstfag, Service og samferdsel og Teknikk og industriell produksjon har over 40 prosent av skolene som tilbyr disse programfagene elever med utviklingshemming.

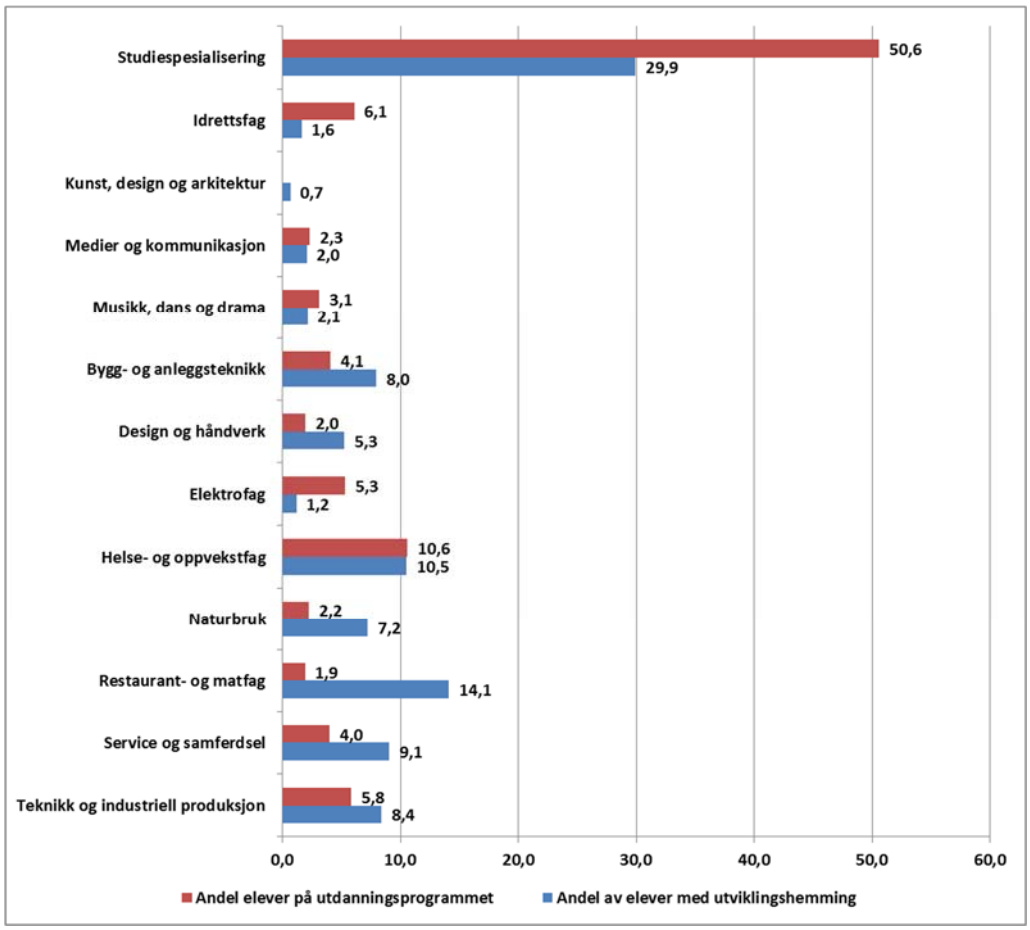

Figur 3.14 *Andel elever med bevegelsesvansker fordelt på utdanningsprogram som har elever med utviklingshemming*

Det er flest elever med utviklingshemming i Studiespesialisering – 30 prosent av elever med utviklingshemming tilhører det utdanningsprogrammet. Videre ser vi av figur 3.14 at det er en klar overrepresentasjon av elever med utviklingshemming i Restaurant- og matfag, Naturbruk, Bygg og anleggsteknikk og Design og håndverk. Når det gjelder elever med utviklingshemming er det ikke gitt at det er et samsvar mellom det utdanningsprogrammet de tilhører og det tilbudet de får i videregående skoler. Mange elever med utviklingshemming tilhører tilbud med særlig vekt på arbeidstrening eller hverdagsliv- eller botrening (Wendelborg og Kittelsaa, kommer). Det er også årsaken til det tilsynelatende paradokset at det er flest elever med utviklingshemming tilhører det mest teoritunge utdanningsprogrammet studiespesialisering. Det er indikasjoner på at det er økonomiske motiv for å ha elever med utviklingshemming på studiespesialisering. Dette fordi det er færrest timer på studiespesialisering er dermed minst kostbart å ha elever med utviklingshemming på det utdanningsprogrammet (op.cit.).

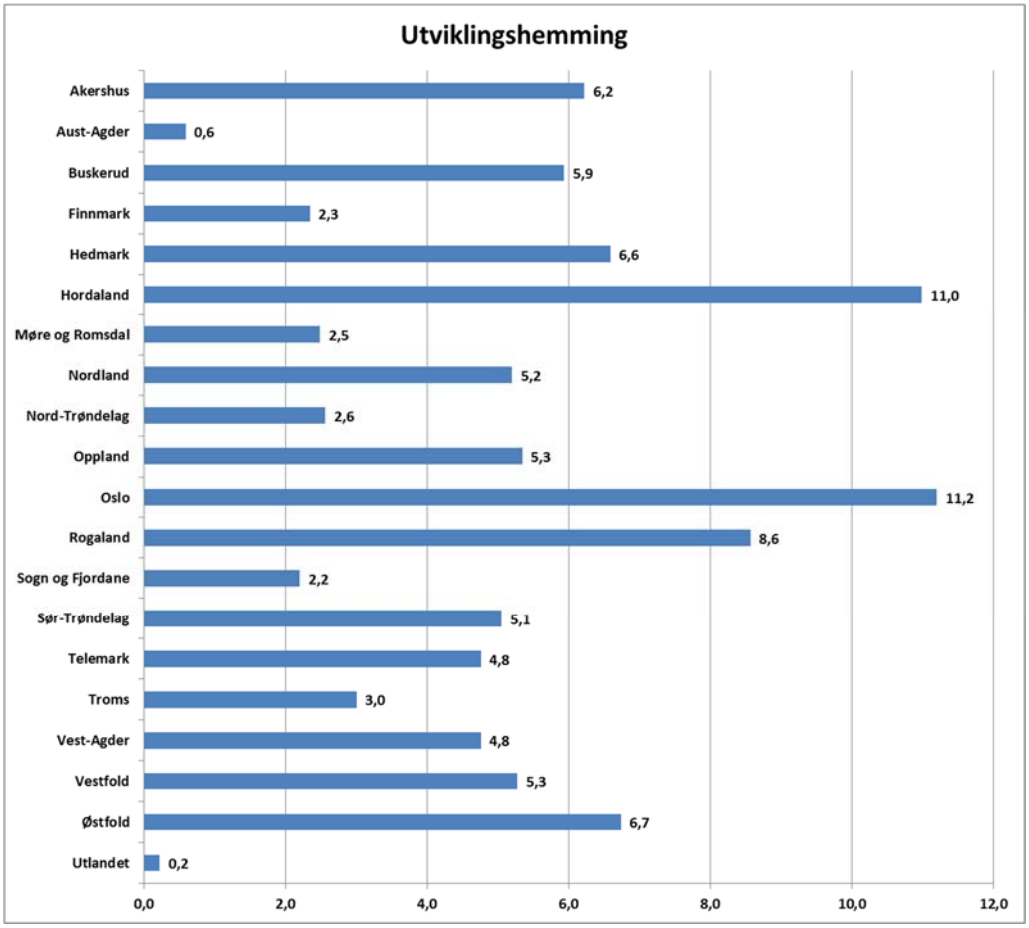

Figur 3.15 Andel elever med utviklingshemming fordelt på fylke

Figur 3.15 viser en relativ lik fordeling blant elever med utviklingshemming og andel elever i videregående skole jf. figur 2.1. Dette tyder bra for representativiteten når det gjelder utvalget av skoler med elever med utviklingshemming som var hovedfokus for spørreskjemaet. Unntaket er Akershus som har en klar underrepresentasjon av elever med utviklingshemming i utvalget. Det er også tilfelle for Aust-Agder og Møre og Romsdal, men i lavere grad enn Akershus. Hedmark på sin side har en overrepresentasjon av elever med utviklingshemming.

4. Elever med nedsatt funksjonsevne i opplæring i bedrift.

Skolene ble bedt på å svare på hvor mange av elevene med nedsatt funksjonsevne som deltar i ulike former for opplæring i bedrift. Alternativene var

- Antall elever som har læreplass (2+2 løp el tilsvarende)
- Antall elever som er lærekandidat
- Antall elever som tar praksisbrev
- Antall elever som tar Vg3 i skole
- Antall elever som står uten læreplass i bedrift

Tabell 4.1 Elever med funksjonsnedsettelser i opplæring i bedrift.

	Antall elever som har læreplass (2+2 løp el tilsvarende)	Antall elever som er lærekandidat	Antall elever som tar praksisbrev	Antall elever som tar Vg3 i skole	Antall elever som står uten læreplass i bedrift	Totalt
Antall	51	239	29	93	113	525
Andel	9,7	45,5	5,5	17,7	21,5	100,0

Tabell 4.1 viser at det er flest elever med nedsatt funksjonsevne som er lærerkandidater av de som har/skal ha opplæring i bedrift. Det er 239 elever som har nedsatt funksjonsevne som er lærekandidater. 51 elever har læreplass mens 29 elever tar praksisbrev. Når det gjelder de 93 elevene som tar Vg3 i skole, kan dette være elever som ønsker å ta generellstudiekompetanse eller som et alternativ fordi de ikke får læreplass. 113 elever med nedsatt funksjonsevne er rapportert til å stå uten læreplass i bedrift. Når vi leser denne tabellen må vi huske på at det er skoler som svarer på disse spørsmålene og de har ikke alltid oversikt over opplæringsdelen i bedrift på samme måte som de har for skoledelen.

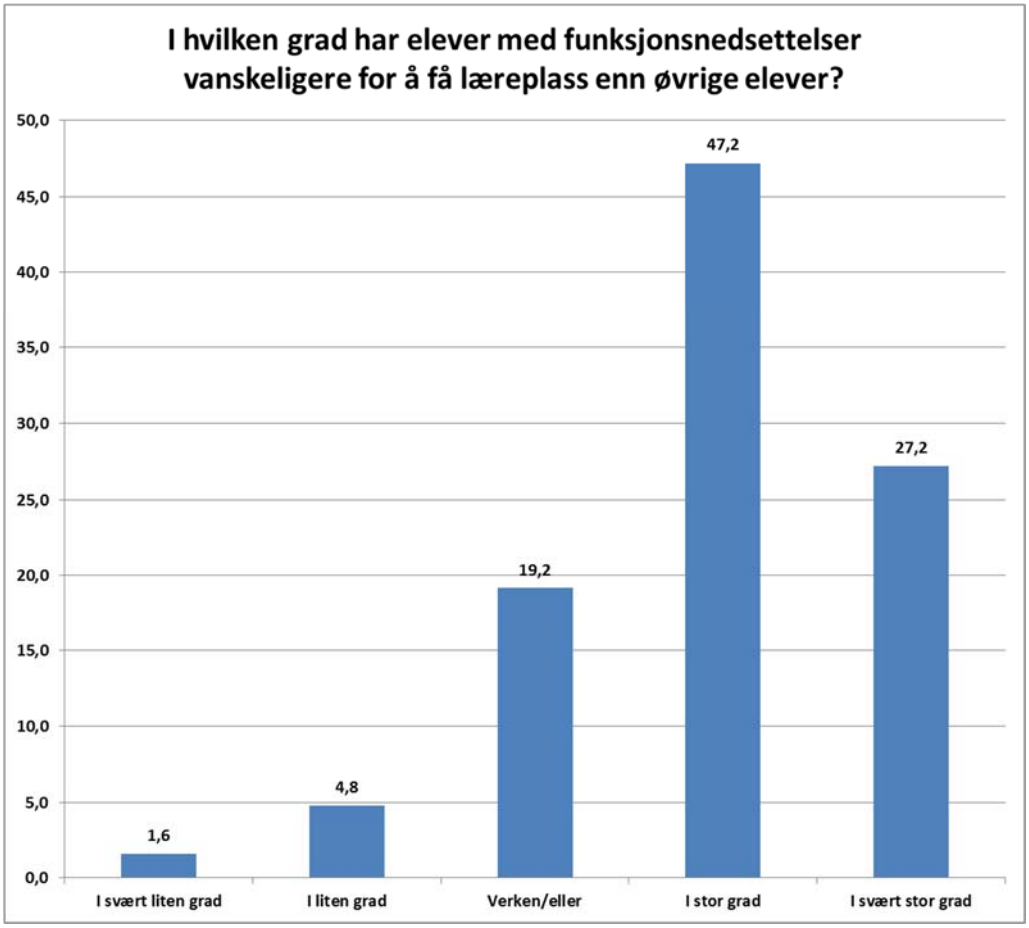

Figur 4.1 *Svarfordeling på spørsmålet om i hvilken grad elever med funksjonsnedsettelser har vanskeligere for å få læreplass enn øvrige elever. Prosent n=125*

Skolene i utvalget mener i all hovedsak at det er i stor til i svært stor grad har vanskeligere for å få læreplass enn øvrige elever. Legg merke til at det er 125 skoler som har svart på spørsmålet og det lave antallet skyldes delvis at skoler uten elever med nedsatt funksjonsevne har ikke fått spørsmålet, samt at skoler med bare studieforberedende utdanningsprogram har sannsynligvis ikke svart på spørsmålet.

Skolene fikk mulighet til å utdype svaret sitt i kommentarfeltene. I denne rapporten tar vi med de aller fleste kommentarene i og med det kan være nyanser og svar som kan være nyttige for Utdanningsdirektoratet. Videre vises kommentaren i grove sorteringer etter innhold. Imidlertid er det flere overlappende poenger i de ulike sitatene.

Flere utdyper at økonomiske hensyn fra bedriftens side er en årsak for at det er vanskeligere for elever med nedsatt funksjonsevne har vanskeligere å få læreplass:

Bedrifter er villige til å ta imot, men sier ofte nei grunnet økonomiske hensyn. For lite samarbeid med NAV og eller fylke med tanke på kompensasjon.

Verdiskapningen er ofte lav og derfor er det vanskelig å få bedrifter til å ansette denne elevgruppen i et ordinært lærlingeløp og med lønn.

Det følger ikke med nok ressurser.

Elev med spesielle behov vil oftest bli valgt bort når bedrifter velger lærlinger. Ordningen med tilskudd for lærekandidater er lite kjent og bedriftene antar at det uansett ikke vil dekke reelle kostnader med ekstra oppfølging.

Elever med funksjonsnedsettelser/spesielle behov kan ha større vansker med å finne seg læreplass da ikke alle bedrifter "har tid til" å ta seg av denne typen mennesker, da de kan kreve mer enn en ordinær elev. Det handler også om ressursbruk og økonomi til bedriftene.

Må ha støtte i forhold til å skaffe bedrift, søke Udir midler og støtte i fag som eleven ikke har gjennomført i skolen.

Andre kommentarer understreker viktigheten av et godt samarbeid mellom skoler, opplæringskontor, NAV, fylke og bedrifter for å skaffe læreplass til elever med nedsatt funksjonsevne. Mangler i et sånt samarbeid gjør det dermed vanskeligere å få læreplass til elever med særskilte behov. Det er også flere som gir uttrykk for at nettverk og gjerne personlige relasjoner er avgjørende for å få læreplass til elever med nedsatt funksjonsevne.

De av våre elever/søkere til YF som trenger særlig tilrettelegging og som faller utenom AHT ordningen. Har pr i dag ikke godt nok organisert/koordinert nettverk. Skolen jobber aktivt med å utvikle nye tilbud i samarbeid med alle relevante aktører innenfor fagopplæringssystemet.

Det må jobbes godt gjennom årene i vgs for å etablere kontakt med bedrift, vekstbedrift eller dagsenter/aktivitetssenter. Mange av våre elever er inntatt på studiespesialiseringskode, men det lages skreddersydde opplegg med kompetansemål fra aktuelle yrkesfag, og det etableres arbeidspraksis mens de har elevstatus. Opplæringen de har på skolen foregår i egne grupper, pluss noe i ordinær klasse. Vi har en egen skjermet autismeavdeling på skolen, de søkes også inn på stusp-kode

Vi får noen ut i Restaurant og matfag. Helse og oppvekst er det verre. Det er få lærlingehjemler og de som er blir prioritert til andre elever. totalt sett er privat sektor noe enklere, og gjerne i et samarbeid med NAV

Bedriftene vurderer arbeids- og effektivitetskapasitet. Det er en fordel at eleven har vært i praksis i bedriften i regi av skolen

Løysinga blir ofte opplæring i bedrifter drivne av nær familie.

Vår skole har erfart at elevene etter forespørsler gjennom skolen eller bekjentskaper har fått praksisplass en dag i uken i bedrift.

Andre kommenterer at det er vanskelig for samtlige elever å få læreplass og at en har særskilte behov gjør det ikke enklere.

Det er få arbeidsplasser som tar inn lærlinger

Det er vanskeleg for alle å få læreplassar og desse stiller bakerst i køa.

Det er mange som kommenterer at elevene med nedsatt funksjonsevnene har ikke forutsetninger til å få ordinære læreplass eller at funksjonsevnen ikke korresponderer med krav i arbeidslivet. Men vi kan starte med en kommentar som også understreker at også elever med nedsatt funksjonsevne kan få læreplass.

Eleven det er snakk om søker læreplass nå og har absolutt mulighet for å få det

Dette er elever som får i tilrettelagt opplæring ved skolen. De har alle IOP i alle fag

Elever med psykiske lidelser kan få problemer med læreplass dersom dette framkommer og spesielt elever med høyt fravær får problemer med å komme inn i arbeidslivet.

Ikke aktuelt med læreplass for noen av våre elever. Elevene har funksjonsbetegnelsen medfødt døvblindhet og flere har tilleggsvansker, noe er en konsekvens av deres kombinerte sansetap, mens andre har medfødte tilleggsfunksjonshemminger. Uansett tar det svært lang tid for våre elever å lære å lære og etter maks 5 år på v.g. ved vår skole prøver vi å prøve å sørge for at de som har forutsetning for det får et voksenopplæringstilbud i tillegg til sitt boligtilbud når de slutter her. De fleste flytter til Signos tilbud i Andebu eller Conrad Svendsens Senter i Oslo når de slutter her.

Me har mest erfaring med psykiske lidingar og dei har utfordringar som gjer det vanskeleg å få læreplass.

Skolen har elever som har hverdagslivstrening som hovedfokus.

Vår skole er en grunn- og videregående skole for elever med hørselsvansker i kombinasjon med andre funksjonshemninger. Vi har 17 elever på videregående i inneværende år. Flere av disse er multifunksjonshemmede, slik at det ikke er naturlig at de har praksis ute i bedrift. De som har mulighet må få plass på en VTA bedrift, og fortrinnsvis der de benytter seg av tegnspråk. De vil si at mulighetene begrenser seg. Det finnes imidlertid muligheter også for våre elever. Vi har akkurat startet med muligheten for at to elever kan gå et 2+2 løp. Vi må gjøre oss erfaringer fremover på hvor vanskelig det vil være å få elevene ut i bedrift.

De 3 som går alternativt Vg3 i skole er lærekandidater og har vansker som ikke er med i kategoriene som er etterspurt i denne undersøkelsen: Betydelige lærevansker av ulike slag. Det er generelt vanskelig å få opplæringskontrakt for lærekandidater. Det er ingen av de elevene hos oss som er definert som utviklingshemmet som har et funksjonsnivå som er tilstrekkelig for å kunne ha opplæring i bedrift under ordningene nevnt på denne siden.

Noen elever med funksjonsnedsettelser faller ofte utenfor begge områdene. De vil i liten grad fungere i Vg3 studieforberedende, men de fungerer også i liten grad i de mer praktiske yrkesfagene.

Det er flere som påpeker at det kan være lettere å få læreplass i vernet bedrift enn i ordinært arbeidsliv, noe som igjen gjør det enklere for noen elever med nedsatt funksjonsevne å få læreplass. Det blir imidlertid fort et problem dersom vernet arbeidsliv ikke har nok plasser.

Antall plasser og deres evne til arbeidskapasitet/selvstendighet har økt for elever som trenger varig og tilrettelagt arbeid.

Skolen er i prosess med å få flere elever til å bli lærekandidater. Ytterligere 3 elever vil fra høsten av bli lærekandidater. I vår kommune har kommunens vekstbedrift nylig blitt godkjent lærebedrift. Det er også flere andre aktuelle bedrifter som kan ta imot lærekandidater.

Fylkeskommunen har avtale med vekstbedrifter om praksisplasser. Dette fører ofte til avtaler om lærekandidatløp. Fin ordning. Vanskelig for elever å få læreplass / kandidatplass i ordinære bedrifter.

Det blir fort et problem hvis ikke VTA har plass til eleven. Elever som ikke her er egnet, får da et tilbud om vg3 skole eller dagsenter.

Våre elever har arbeidspraksis i VTA bedrifter.

Våre elever med psykisk utviklingshemming er vanskelig å formidle ut i ordinært arbeidsliv. De går gjerne ut i vernet arbeid.

Elevene hos oss har store og eller varige lærevansker. De oppnår ikke fagbrev hos oss, men skolen er verkstedsbasert. Omlag halvparten av elevene i avgangskullet er i praksis noen uker siste året. Noen av disse praksisoppholdene har ført til ansettelse. Vi har vanligvis flere i avgangskullet som går inn i varig tilrettelagt arbeid i regi av kommunen.

De fleste med psykisk utviklingshemming får kontrakter i vekstbedrifter, men det finnes unntak. Det er veldig individuelt etter bransje, og hvor mange tilpasninger som må gjøres.

Vi har fått noen over i arbeidstrening kommunalt tiltak.

Flere kommenterer også at holdninger og til dels endrede holdninger i det ordinære arbeidslivet medfører vansker å få læreplass til elever med funksjonsnedsettelser. I tillegg er det egenskaper og kompetanse ved bedriftene som vanskeliggjør mottak av lærlinger med nedsatt funksjonsevne. Videre kan det være arbeidsoppgavene som blir sett på som vanskeligere for elever med nedsatt funksjonsevne å ivareta.

Innen verkstedfag utdannes menge til høyteknoligisk bedrift. de mener at bevegelsesvansker ikke kan rømme anelgget ved fare for brann eller lekksje, like fort som andre. Dette påvirker også de ansattes på skolens holdning. Mye er :Bransjen mener. vi har nettopp hatt oppganstider med vanskelig å få nok fagfolk til bransjen, så det har vært press på at skolens plasser må brukes effektivt, utdanne til fagbrev. mangel på lærere til disse fagfelt har gitt ringvirkninger inn i skolen.ADHD elever og autisme er også utsatt, innen elektro mener skolens lærere at de kan ikke få Prøve praktisk arbeid uten en ekstra lærer som fotfølger

eleven, fordi det er fare for liv og helse.innen RM er de litt lei at de siste 10 år er det stort sett bare elever med vansker- psykiatri /utv hemning som har blitt utdannet. Bedriftene trenger en del kjernepersonell på plass for å ha kapasitet til å sette av folk til ekstra oppfølging. Af sprøsmål 10 har jeg ikke oversikt over alle bransjer og kan derfor ikke uttale meg på et så generelt spørsmål. feil /unøyaktigheter vil kunne påvirke forskningsresultatet.de mener

Opplever fordommer hos bedriftene de tror ikke at disse elevene strekker til. Bedriftene har litt å gå på mht. å tilrettelegge (f.eks. med tekniske hjelpemidler)

Terskelen for at elever som ikke er A4 er alt for høy! Vi mener at vi har elever som kan bidra mye i bedrifter som har oppgaver som elever kan mestre. Det kan være i bedrifter der det er muligheter for gjentatte arbeidsoperasjoner - eksempelvis skru på hengsler på vinduer, sette på plass varer, rydde på lager, prise varer, gjøre arbeidsoppgaver for teknisk etat, ved å klippe plen, rydde gater, plante blomster og lignende. En bedret kommunikasjon mellom NAV, kommuneansatte, arbeidsliv og skole, kunne lagt bedre til rette for at disse menneskene kunne fått et bedre tilbud/livskvalitet!

Etter mange års erfaring i dette fagfeltet opplever vi at det tar lengere og lengere tid for elever med funksj.n å få et arbeid. Bedrifter med et stort hjerte har blitt færre.

Flest vil ha arbeidsdyktige personell

Vanskelig å komme i dialog med bedrifter generelt sett ang elever med begrensninger. Produksjonskapasitet og bemanning til oppfølging er det vanlige argumentet.

Flere kommenterer at det er vanskelig å svare på spørsmålene og at spørsmålene er upresis. Et viktig poeng er at skolene har oversikt over skoledelen og ikke opplæringen i bedrift, men i og med undersøkelsen er rettet mot skoler har vi likevel spurt skolene om dette. Videre er det ikke noen enkle svar for det avhenger mye av både funksjonsnedsettelsen og andre individuelle faktorer når det gjelder om elever kan få læreplass.

Her er det tidligere spørsmål som er svært upresise. Våre 4 psy.utviklingshemmede elever går på studiespesialisering med hverdagslivstrening. De skal ut i et arbeids/aktivitetstilbud evnt vta plass i kommunene. Elever med lærevansker/ psykiske vansker på yrkesfag vg2 søker i utgangspunktet læreplass 2+2, men med ekstra midler til ekstra tilrettelegging i læretida.

Skulen kan ikkje svare på dette sidan det er ot/ppt og oppfølgingstenesta som har oppfølging av elevgruppa i sp. 16.

Som frittstående skole har vi ikke noe ansvar for opplæring i bedrift. Vårt skoletilbud slutter etter vg2, og vi har ikke nøyaktig oversikt over læretiden til elever som har gått ut vg2 hos oss. Men vi hjelper elevene våre til å finne læreplass.

Noen elever med funksjonsnedsettelser faller ofte utenfor begge områdene. De vil i liten grad fungere i Vg3 studieforberedende, men de fungerer også i liten grad i de mer praktiske yrkesfagene.

Har ikke oversikt over tidligere elever som har/har hatt psykiske lidelser og som nå er i bedrift/læreplass(2+2 løp). Derfor står det ingen i boksen læreplass i pkt. 16.

Litt uklart hva spm 16 gjelder. Så snart elever får status som lærling eller lærekandidat, så opphører deres status som elev(derfor er det ingen med elevstatus i de oppgitte formene for opplæring i bedrift).

Avhengig av funksjonsnedsettelsen.

Spmål 16 var vanskelig å besvare. Det er planlagt et lærekandidatløp for flere av våre elever, men de har ikke startet opplæring i bedrift ennå. Noen elever er fortsatt under avklaring mht lærekandidatløp, varig tilrettelagt arbeidsplass og arbeid7aktivitet i kommunal regi.Vi har 6 elever som har søkt om opplæring i bedrift som lærekandidat fra aug 2017.

Spørsmål 16 blir ufullstendig. Elever i Vg1 har ikke kommet så langt som til opplæring i bedrift, og flere utdanningsprogram, f.eks. MK har et 3-årig løp i skole.17. Gjennom et tett samarbeid med næringsliv/kommuner får vi til gode opplæringsavtaler for lærekandidater.

spørsmålene speiler ikke virkeligheten. når de er elever er de ikke i bedrift og hva vi kan få til vet vi ikke. dessuten bruker de lengre tid på vg1 og vg2 i skole og må ha utvidet tid altså 3+2 eller lignende og får vi kontrakt med bedrift er det en opplæringskontrakt uten mål om fullt fagbrev fordi alle fellesfagene ikke er bestått.Asberger og ADHD er hemmende diagnoser sosialt, men inngår ikke så lett i kategoriene over.

Utover disse kommentarer er det andre kommentarer som ikke er lett å sortere, men vises her.

I Rogaland har vi en ordning som kalles "Opplæringsavtale", for elever som ikke har forutsetninger for å stå stabilt i Lærekandidat eller praksisbrevordningen. De 8 som er oppgitt fra oss har alle Opplæringsavtale i alt fra 20-80%. Elevens verdiskapningsevne og -potensiale, arbeidsgivers uro for potensiell ekstrabyrde, elevens grunnleggende arbeidstakerkompetanse, usikre kompenseringsordninger fra Nav spiller en rolle.

Ikke aktuelt, da skolen kun tilbyr studiespesialisering.

Ingen aktuelle kandidatar per i dag, tre aktuelle lærekandidatar med lettare psykisk utviklingshemming i løpet av dei to neste åra.

Skolen har 2 elever med nedsatt funksjonsevne som har praksis i bedrift noen timer pr. uke

Vi har ingen yrkesfaglige vg2-løp som går videre til læreplass.

Vår skole har ikke yrkesfag, alle linjer fører til studiespesialisering. MK har muligheten etter Vg2, men svært få elever velger det, da det er vanskelig å få læreplass.

Skolene ble bedt om å ta stilling til fire ulike påstander om mulige barrierer for bedrifter til å gi læreplass til elever med nedsatt funksjonsevne.

Tabell 4.2 Skolenes vurderinger av barrierer knyttet til det å få læreplass for ungdom med funksjonsnedsettelser.

	I svært liten grad	I liten grad	Verken/ eller	I stor grad	I svært stor grad	Snitt	Standard-avvik
Bedriftene er usikre på om de vil få tilstrekkelig oppfølging fra fylkeskommunen	2,5	13,6	34,7	38,1	11,0	3,42	0,946
Bedriftene er bekymret for kostnadene ved tilrettelegging/om de vil motta tilstrekkelig økonomisk kompensasjon	2,7	8,0	19,5	49,6	20,4	3,77	0,954
Bedriftene mener søkernes funksjonsevne gjør det vanskelig å gi opplæring fram til fagprøve	1,8	8,0	27,4	40,7	22,1	3,73	0,954
Bedriftene tror det vil være vanskelig å inkludere lærlinger med funksjonsnedsettelser i arbeidsmiljøet	0,9	16,8	44,2	30,1	8,0	3,27	0,869

Tabell 4.2 viser at den barrieren som skårer «høyest» blant skolene er at de i stor til svært stor grad opplever at bedriftene er bekymret for kostnadene ved tilrettelegging/om de vil motta tilstrekkelig økonomisk kompensasjon. Tett etter oppgir de at bedriftene mener søkernes funksjonsevne gjør det vanskelig å gi opplæring fram til fagprøve. Mellom 60 og 70 prosent av skolene mener at disse to påstandene i stor til i svært stor grad riktige. Det er litt færre som mener at bedriftene er usikre på oppfølgingen fra fylkeskommunen men nærmere 50 prosent oppgir at bedriftene i stor til svært stor grad opplever dette. Skolene tror derimot mindre grad at bedriftene tror det vil bli vanskelig å inkludere lærlinger med nedsatt funksjonsevne i arbeidsmiljøet. 44 prosent av skolene er nøytrale på denne påstanden.

Også for disse spørsmålene fikk skolene mulighet til å utdype nærmere. Et viktig poeng som kommer fram i kommentarene er et godt samarbeid mellom skole og næringsliv og bedrifter hvor det tidlig etableres kontakt mellom skole/elev og bedrift. I

tillegg poengterer flere viktigheten av samarbeid mellom aktører for å bryte ned/unngå barrierer

Vi opplever at et tett samarbeid med bedriftene i forkant er viktig for de skal kunne ta inn elever med nedsatt funksjonsevne.

Barrierene oppstår hvis dialogen ikke etablerers mens elevene er i skolen. Hvis bedriftene blir kjent med elevene, og det fokuseres på deres styrkeområder er det mye enklere å få til en lærekontrakt/opplæringskontrakt i ettertid.

For elever som søker opplæringskontrakt som lærekandidat er det ikke mulig å få PPTs vurdering av lærekandidatens behov for særskilt tilrettelegging før opplæringskontrakt er signert. Noen av de aktuelle opplæringsbedriftene ønsker imidlertid å vite hvilke tilretteleggingsbehov lærekandidaten har før de signerer slik kontrakt. Dermed er det fare for at noen får vansker med å bli formidlet.

Avhengig av samspill og samarbeid mellom hjem,elev, skole,kommune,læreplass.Ett eller fler av instansene kan bli en sperre/sinke i prosessen.

For vanskelig og tidkrevende for bedriftene å søke refusjonsordningene fra Nav. Nav er i altfor stor grad passive inntil eleven er ferdig i videregående opplæring. Overgangen mellom skole og evt. tilrettelagt arbeid må starte i god tid før skoleavsluning for å ha en trygg og gjennomarbeidet ordning på plass, hvor arbeidsgiver bl.a. trygges i en stabil nok ordning fra Navs side.

Inkludering avhenger av hvor godt arbeidstakerne kjenner til eleven og lit type bedrift. Det er veldig mange bedrifter som har en positiv holdning.

skolene burde følge disse elevene opp i bedrift. der det ikke skjer forvitres kunnskapen om elevens muligheter i overgangen mellom skole og bedrift.

Flere skoler poengterer at bedrifter ofte er usikre på hvilken oppfølging de får selv om de kan i utgangspunktet er positive. Videre er det kommentarer som peker på at det er kompetanseevnen hos lærlingen som er avgjørende for læreplass og i konkurranse med skoleflinke elever med lite fravær kommer elever med behov for særskilt tilrettelegging ofte til kort.

Bedriftene er ofte usikre på kvaliteten på oppfølging fra opplæringskontorene.

Bedriftene er stort sett positive, men er opptatt av kompetanse til å utføre arbeid. Er kandidaten i stand til å utføre ordinære arbeidsoppgåver, vil ikkje oppfølging frå fylkeskommune eller andre vere avgjerande.

Dette er umulig å svare på da det ikke er ett svar på dette. Men mange bedrifter sier de vil ha lærlinger som ikke krever for mye tilrettelegginger da de synes det er krevende for bedrift og veiledere samt at det skaper usikkerhet ifht hva de kan forvente av lærlingen. Alle ordinære lærlinger med greie karakterer, gode tilbakemeldinger fra YFF, lite fravær og som er positive og lærevillige går foran elever som krever ekstra. Min erfaring er at bedriftene velger dem de vil ha uavhengig ekstra tilskudd eller ikke og når det er kamp om læreplassene vil de svakeste tape kampen.Når det gjelder lærekandidater opplever jeg at ingen vil ha

denne elevgruppa. MEN om det var flere læreplasser evnt konkrete lærekandidatplasser så ville det kanskje vært anderledes

Bedriftene har funksjonsfriske kandidater å velge blant, og ønsker den best kvalifiserte kandidaten

Det er generelt vanskeleg å få læraplass så desse konkurrerer med ordinære elevar

Bedriftene vel etter mi erfaring elevar med dei beste føresetnadne for å lukkast gjennom læretida. Det er elevane med dei beste karakterane og minst fråvær som får lærekontrakt.

Oppmøte, konsentrasjon, uthald og tryggleik gjer det vanskeleg og bedriftene vel nok tryggare alternativ.

Andre skoler kommenterer også at bedriftene har et behov for kompetanse og veiledning og de er ofte usikre på hvilket merarbeid det medfører å ta inn lærlinger med behov for særskilt tilrettelegging.

Det kan også handle om mangel på kompetanse rundt de ulike behovene elevene har og at noen må ta ansvar.

Bedriftene er bekymret for om de har tid nok til å følge opp.

Bedriftene er usikre på om de har den type arbeid som vil være passende for de ulike kandidatene.

- Usikkerhet knyttet til kompetanse karv i/for bedrift for å møte lærling og eller lærekandidaten med det den måtte ha behov for.- Stort behov for veiledning i bedrift- Stort behov for avklaring rundt tilretteleggings behov- Stort behov for avklaring rundt begrepet tilrettelegging for opplæring og fag/svenneprøve. (Ikke gjøre kravene mindre, opprettholde dagens kompetansekrav og kvalitetsnivå på fag/svennebrev)

Flertallet av våre elever har bakgrunn som rusmisbrukere. Vårt skoletilbud inngår som en del av rehabiliteringstilbudet ved Evangeliesenteret. Bedriftene er usikre på om elevene er rusfrie når de kommer ut i lære. Når vi gjennom eksempler har "bevist" at voksne rusavhengige som er ferdig rehabilitert, er en stor ressurs, er bedriftene svært positive til å ta inn våre elever.

Det er også flere som kommenterer at bedrifter frykter merarbeid som følge av å ta inn lærlinger med nedsatt funksjonsevne og at det handler om holdninger.

Bedriftene har ikke kapasitet til å følge opp disse godt nok. Derfor er de skeptiske til å ta inn disse elevene

Bedriftene vil ikke ha det merarbeidet som dette medfører.

Holdninger hos ledere, formenn.

mange oppgir at de ikke har kapasitet til å gi så stor grad av oppfølging som vil kreves for å gi den unge nok opplæring. Noen oppgir at de har for stort tempo, at

det vil gå ut over produksjonen. Noen nevner hensyn til kunder. (Vi bruker å "parere" slike argumenter med informasjon om støtteordninger, saltek "UDIR-midler.

Plassmangel, fysiske forhold, personressurser og tid til å ta på seg opplæringsansvar.

Det er også skoler som peker på at informasjon om støtteordninger ikke er godt nok kjent verken hos bedrifter eller andre aktører. Videre er det enkelte som nevner at bortfall av støtteordninger har gjort arbeidet med å rekruttere bedrifter vanskeligere i tillegg til at de eksisterende støtteordningene og rammene ikke er tilstrekkelig.

Ikke god nok informasjon til bedriftene om hva fylkeskommunen/staten kan bidra med av økonomisk støtte ved ekstra oppfølging av lærlingen / lærekandidaten.

Noen få elever, som har stor evne til å arbeide, trenger så tett oppfølging at bedrifter ikke klarer dette innenfor de rammer som finnes. Overgangen gjennom sommeren og oppstart til læretid er også svært sårbar

Nye regler i NAV frå 01.01.2017 begrenser muligheten for å NAV-støtte til elever som er i opplæring. Dette vanskeliggjør muligheten for støtte frå NAV til delfinansiering av lønn til elever med nedsatt arbeidsevne.

Opplæringskontor og bedrifter har ingen kunnskap om tilskudd og mulig ordninger for avvik i 2+2 modellen.

Andre barrierer som nevnes er at egenskaper ved bedriftene eller elvene selv som gjør det vanskelig å ha lærlinger med behov for ekstra tilrettelegging

få bedrifter med egnet produksjon

I enkelte yrker som innen helse er det vanskelig. Elever som nesten ikke greier å ta ansvar for seg selv- skal ta vare på andre.

se svar 18.grunnskolen bruker stort sett 1:1 på alle elever med utviklingshemning og adferd/psykiatri. og har de som eneundervisning og i baser. det betyr at at eleven er lært til uselvstendighet, avhengig av å ha en som er sin med seg, og læringstrykket i ungdomskolen synes for meg og være laft. det betyr at elevens selvbilde og forventninger til seg selv er som hjelpetrengende ikke som en som skal yte for andre. dermed klarer vi sjelden å opparbeide dette på ca 3 års vgs, og bedriftene er redde for å ta inn. det finnes selvfølgelig eksempler på det motsatte og med foresatte som også har arbeid som målsetting. der er det eksempler på lærekandidat plasser. CG3 i skole har vi ikke hatt (med får unntak)i vårt område. lærekandidatplasser må veksles inn mot en læreplass fork i kommunen, og da er ikke opplæringskontoret så ivrig. de har gjerne jobbet hardt for å få læreplasser og har som oppgave og formidle eleven til læreplass. de er viktige samfunnsaktører, private bedrifter, som styrer "markedet" og påvirker for de svakeste. Snakkisen på byen er at lærerkandidater får ikke jobb, så det er bortkastet energi.

Elevene hos oss har store og eller varige lærevansker. De oppnår ikke fagbrev hos oss, men skolen er verkstedsbasert. Omlag halvparten av elevene i

avgangskullet er i praksis noen uker siste året. Noen av disse praksisoppholdene har ført til ansettelse. Vi har vanligvis flere i avgangskullet som går inn i varig tilrettelagt arbeid i regi av kommunen.

Fagprøve er ikke et realistisk mål for mange av disse eleven. De fleste avslutter med en kompetanseprøve.

For mange elever er det ikke snakk om fagbrev, men om den tilrettelagt deltidsjobb. Og det er vanskelig å få dem ut hvis det ikke følger med arbeidsavklaringspenger el.a.

Det er svært begrenset antall bedrifter som kan passe for elever med nedsatt funksjonsevne. Mange kontakter går på personlig bekjentskap innen bedrifter hvilket ikke alle har.

Andre kommentarer:

Mange elever med funksjonsnedsettelser skal ut som lærekandidater, og da skal de ikke opp til fagprøve.

Det må gjøres noe med tilbudet til disse menneskene! Slik det er nå må de ta til takke med et svært snevert tilbud, som i flere tilfeller ikke passer for dem. Som f.eks tilbud på et aktivitetssenter. Det gjelder ungdommer som kunne bidratt i 30%-50%, 80% eller 100% i ordinært arbeidsliv!

5. Oppsummering

I dette resultatnotatet presenteres svar fra en spørreskjemaundersøkelse som har gått til samtlige videregående skoler i Norge. Spørsmålene skulle prøve å fange opp:

- antall elever med ulike typer funksjonsnedsettelser i de ulike utdanningsprogrammene
- antall elever med nedsatt funksjonsevne som deltar i ulike former for opplæring i bedrift
- vurderinger og ev. barrierer knyttet til det å få læreplass for ungdom med funksjonsnedsettelser

Resultatene viser at det i det utvalget av skoler som har svart på undersøkelsen rapporterer de om tilsammen 4321 elever med enten bevegelsesvansker, sansevansker, psykiske lidelser eller utviklingshemming. Dette tilsvarer 2,1 prosent av samtlige elever i videregående skoler. En veldig grov estimering tilsier i og med vi har rundt halvparten av skolene med i vårt datamaterialet at det er rundt 4-5 prosent elever med enten bevegelsesvansker, sansevansker, psykiske lidelser eller utviklingshemming i videregående skoler. Når det gjelder fordeling mellom type funksjonsnedsettelser er 53 prosent av de 4321elevene med nedsatt funksjonsevne innen kategorien psykiske lidelser, mens 31,7 prosent av elevene med nedsatt funksjonsevne har utviklingshemming. 6,7 prosent av elevene med nedsatt funksjonsevne er rapportert å ha bevegelsesvansker, mens 8,3 prosent rapporteres å ha sansevansker. Det er uklart i hvilken grad denne fordelingen er rimelig og det kan hende at undersøkelsen fanger opp elever som skolen har vansker/behov for å tilrettelegge for, mer enn faktisk antall elever med nedsatt funksjonsevne.

Grovt sett ser vi at elever med de ulike typene nedsatt funksjonsevne fordeler seg geografisk slik en kan forvente ut i fra elevpopulasjonen i fylkene. Det er imidlertid unntak som kan skyldes fylkesoverskridende skoler for eksempelvis hørselshemmede som gjør at noen fylker er overrepresentert med elever med noen typer funksjonsvansker. Manglende samsvar mellom elevpopulasjon og utvalgspopulasjon skyldes også skjevheter i utvalget.

Det er mer systematiske forskjeller når det gjelder hvilket utdanningsprogram elever med ulike typer funksjonsvansker tilhører. Resultatene tyder på at elever med nedsatt funksjonsevne ofte blir tilegnet noen særskilte utdanningsprogram. Særlig Helse- og oppvekstfag, Restaurant- og matfag og Naturbruk har ofte en overrepresentasjon av elever med nedsatt funksjonsevne. Dette ser vi tydeligst for elever med utviklingshemming hvor det er en klar overrepresentasjon av elever med utviklingshemming i Restaurant- og matfag, Naturbruk, Bygg og anleggsteknikk og Design og håndverk. Dette gir en indikasjon på at særlig elever med utviklingshemming har ikke samme valgfriheten i utdanningsvalg som andre elever.

Når det gjelder elever med nedsatt funksjonsevne i opplæring i bedrift viser resultatene at det er 239 elever som har nedsatt funksjonsevne som er lærekandidater. 51 elever har læreplass mens 29 elever tar praksisbrev. Det er 93 elevene som tar Vg3 i skole. Dette kan være elever som ønsker å ta generell studiekompetanse eller som et alternativ fordi de ikke får læreplass. 113 elever med nedsatt funksjonsevne er rapportert til å stå uten læreplass i bedrift.

Skolene i utvalget mener i all hovedsak at elever med nedsatt funksjonsevne i stor til i svært stor grad har vanskeligere for å få læreplass enn øvrige elever. Barrierer knyttet til det å få læreplass anses blant annet å være bedriftenes usikkerhet om økonomiske kompensasjon, usikkerhet om eleven/lærlingen evner å gjennomføre læretiden og arbeidsforholdet opp til de krav som stilles og at det er en konkurranse om læreplass hvor elever med nedsatt funksjonsevne kommer sist i køen.

LITTERATUR

Bjørnshol, E. (2008). Levekårsundersøking blant personar med nedsatt funksjonsevne 2007. Dokumentasjonsrapport. *Notater 2008/65*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Bø, T. & Håland I. (2013) *Funksjonshemma på arbeidsmarknaden*, Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Dyrstad, K., Mandal, R. & Ose, S. O. (2014). Evaluering av Jobbstrategien for personer med nedsatt funksjonsevne. Trondheim: SINTEF Teknologi og Samfunn

Molden, T.H. & Tøssebro, J. (2010) Measuring disability in survey research. *ALTER, European Journal of Disability Research,* 4(3), 174-189.

Rikstrygdeverket (2005) *Trygdestatistisk årsbok 2004.* Oslo: Rikstrygdeverket

Wendelborg C. og Kittelsaa, A. M. (kommer) Overgang skole-arbeidsliv for elever med utviklingshemming. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning

ISBN 978-82-7570-512-7 (web)

Dragvoll allé 38 B
7491 Trondheim
Norge

Tel: 73 59 63 00
Web: www.samforsk.no

NTNU
Samfunnsforskning